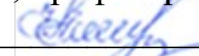


**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ
КАФЕДРА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ**

До захисту допустити:
Завідувач кафедри
д.е.н., професор Чечель А.О.



«05» січня 2024 р.

**«ПОКРАЩЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ВНУТРІШНЬОЇ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ
(НА ПРИКЛАДІ МІСТА КРАМАТОРСЬКОГО)»**

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти другого
(магістерського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми
281 Публічне управління та
адміністрування

Набокової Вікторії Вікторівни

Науковий керівник:

Верительник Світлана Мельсиківна,
доктор філософії з публічного управління
та адміністрування, доцент кафедри
публічного управління та адміністрування

Рецензент:

Голомб Вікторія Володимирівна, к.е.н.,
доцент, доцент кафедри економічної
інформатики, підприємництва та фінансів
інженерного навчально-наукового
інституту Запорізького національного
університету

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____

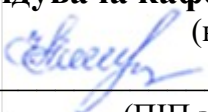
Секретар ЕК _____

« ____ » _____ 2024 р.

МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ
КАФЕДРА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Рівень вищої освіти _____ другий (магістерський)
Шифр та назва спеціальності _____ 281 Публічне управління та адміністрування
Освітньо-професійна програма _____ Публічне управління та адміністрування

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувача кафедри д.е.н., професор
(науковий ступінь, вчене звання)

_____ Чечель А.О.
(ППІ завідувача кафедри)

ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Набокова Вікторія Вікторівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи **Покращення системи управління у сфері внутрішньої міграції населення (на прикладі міста Краматорск)**

керівник роботи _____ Верительник Світлана Мельсиківна, доктор філософії з публічного управління та адміністрування, доцент кафедри публічного управління та адміністрування

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу

2. Строк подання студентом роботи 01.12.2023

3. Вихідні дані до роботи (мета, об'єкт, предмет)

Мета роботи – розкрити динаміку та особливостей міграційних потоків України, визначити тенденції, сучасні міграційні виклики, а також розробити рекомендації щодо удосконалення публічного управління у сфері внутрішньої міграції.

Об'єктом дослідження - міграційні процеси населення в Україні у контексті формування сучасного глобалізованого світу.

Предметом дослідження - публічне управління у сфері внутрішньої міграції населення в умовах сучасних викликів міграційних процесів в Україні.

4. Зміст роботи (перелік питань, які потрібно розробити)

Розділ 1. Теоретично-методологічні засади удосконалення публічного управління у сфері внутрішньої міграції

Розділ 2. Аналіз удосконалення публічного управління у сфері внутрішньої міграції

Розділ 3. Напрямки удосконалення процесу реєміграції українців з урахуванням міжнародного досвіду та сучасних викликів

5. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Верительник С.М., д.філ. з ПУтаА	01.09.2023	01.09.2023
2	Верительник С.М., д.філ. з ПУтаА	10.09.2023	10.09.2023
3	Верительник С.М., д.філ. з ПУтаА	20.09.2023	20.09.2023

6. Дата видачі завдання «01» вересня 2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітки
1.	Погодження теми кваліфікаційної роботи	01-07.09.2023	
2.	Складання та погодження плану кваліфікаційної роботи	01.09.2023	
3.	Написання Вступу та 1 розділу кваліфікаційної роботи	02-30.09.2023	
4.	Написання 2 розділу кваліфікаційної роботи	01-30.10.2023	
5.	Написання 3 розділу кваліфікаційної роботи	01-22.11.2023	
6.	Написання Висновків та оформлення списку літератури, додатків	22-26.11.2023	
7.	Подання завершеної кваліфікаційної роботи на кафедру	30.11.2023	



Здобувач

Вікторія НАБОКОВА
(власне ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

Науковий керівник роботи



(підпис)

Світлана ВЕРИТЕЛЬНИК
(власне ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ВНУТРІШНЬОЇ МІГРАЦІЇ	8
1.1. Теоретичні основи публічного управління у сфері внутрішньої міграції	8
1.2. Нормативно-правова база удосконалення публічного управління у сфері внутрішньої міграції	14
1.3. Іноземний досвід публічного управління у сфері внутрішньої міграції (або Організаційне забезпечення публічного управління у сфері внутрішньої міграції).....	25
.....	
Висновки до Розділу 1	29
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ УДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ВНУТРІШНЬОЇ МІГРАЦІЇ	30
.....	
2.1. Основні демографічні та географічні особливості сучасних міграційних процесів в Україні.....	30
...	
2.2. Специфіка міграційних процесів в умовах війни з російською федерацією	42
.....	
2.3. Характеристика удосконалення публічного управління у сфері внутрішньої міграції населення	49
Висновки до Розділу 2	57
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ РЕЕМІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ З УРАХУВАННЯМ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ТА СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ	58
3.1. Шляхи розв’язання міграційних викликів в умовах війни	58
3.2. Розроблення рекомендацій щодо застосування іноземного досвіду здійснення процесу рееміграції	62
3.3. Шляхи удосконалення управління у сфері внутрішньої міграції населення	71
Висновки до Розділу 3	80
ВИСНОВКИ	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	89

ВСТУП

Актуальність теми полягає в тому, що міграційні процеси у сучасному світі є значущим об'єктом дослідження через їх вплив на національні економіки світу, розвиток країн, якість життя, освіту, рівень добробуту та стабільність. Глобалізація сприяє не лише співпраці між країнами, але й легшому переміщенню людей незалежно від їхнього місцезнаходження.

До розпочатку повномасштабної агресії Російської Федерації вивчення та аналіз міграційних трендів, а головне, причин міграції українського населення, були ключовими для розробки запобіжних заходів для подолання наслідків та максимізації користі від цих процесів.

Однак внаслідок війни Росії проти України понад 7,5 мільйонів українців були змушені тікати в інші країни для забезпечення безпеки. Питання їхнього повернення до України, особливо з урахуванням ускладнених процедур проживання у країнах ЄС, США, Канаді тощо, може стати серйозною проблемою, впливаючи на відновлення соціально-економічної стабільності країни.

Отже, наразі акцент не лише на попередженні еміграції українців з об'єктивних причин, але і на запуску та розробці проєктів, спрямованих на успішну рееміграцію українського населення до рідної країни. Цю проблему вже досліджували такі вчені, як Л. Балдін, З. Бараник, Я. Волоско, В. Моїсеєнко, Е. Равенштейн, О. Хомра, В. Шелюк та інші.

Метою роботи є розкрити динаміку та особливостей міграційних потоків України, визначити тенденції, сучасні міграційні виклики, а також розробити рекомендації щодо удосконалення публічного управління у сфері внутрішньої міграції.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- провести аналіз теоретичних засад міграційних процесів в населенні;

- дослідити компоненти системи публічного управління, що стосуються внутрішньої міграції в Україні;
- аналізувати моделі міграційних процесів, що використовуються за кордоном для їхнього регулювання;
- розглянути особливості та соціально-економічні наслідки міграції населення України;
- оцінити ефективність системи публічного управління в сфері внутрішньої міграції в Україні;
- сформулювати пропозиції щодо застосування світового досвіду управління міжнародною міграцією в контексті України;
- розробити рекомендації для вдосконалення системи публічного управління в сфері внутрішньої міграції в Україні в умовах сучасності.

Об'єктом дослідження є міграційні процеси населення в Україні у контексті формування сучасного глобалізованого світу.

Предметом дослідження є публічне управління у сфері внутрішньої міграції населення в умовах сучасних викликів міграційних процесів в Україні.

Методи дослідження. Відповідно до мети та завдань дослідження в магістерській роботі використовуються наступні методи:

- аналіз системи (з метою обґрунтування теоретико-методологічних факторів та наслідків міграції);
- використання статистичного аналізу (для розрахунку міграційного сальдо, валової міграції, коефіцієнтів вибуття, прибуття та міграційного обороту);
- застосування графічного аналізу (для оцінки динаміки міграційних показників);
- використання кластерного аналізу (для характеристика показників, які відображають міграційні та демографічні системи, мають подібне смислове навантаження та однакову структуру обчислення);

- використання групування (для визначення груп країн та регіонів, щодо яких відбувається міграція);
- використання методу Варда (для отримання більшої кількості невеликих кластерів, що є обґрунтованим при роботі з обмеженим обсягом спостережень);
- використання методу індукції (для встановлення принципів міграційної кризи);
- використання абстрактно-логічного аналізу (для узагальнення та формування висновків).

Інформаційною основою нашого дослідження служать офіційні дані, доступні на веб-сайтах таких установ, як Державна прикордонна служба України (ДПСУ), Державна служба статистики України (ДССУ), Державний центр зайнятості, Державна міграційна служба України (ДМСУ), Український державний центр міжнародної освіти, УВКБ ООН, Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), Європейський Союз, Європейська Комісія, звіти Міжнародної Організації з Міграції (МОМ), а також наукові публікації сучасних дослідників української міграції.

Практичне значення нашої роботи полягає в можливості подальшого аналізу зазначених викликів, їх оцінці, впровадженні превентивних заходів та подоланні. Рекомендації, які ми викладаємо у кваліфікаційній роботі, можуть служити основою для розробки плану рееміграції громадян, що може бути впроваджений українською владою.

Структура нашої кваліфікаційної роботи включає вступ, три розділи, висновки, а також список використаних джерел. Обсяг роботи складає 80 сторінок. Перелік використаних джерел нараховує 66 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ВНУТРІШНЬОЇ МІГРАЦІЇ

1.1. Теоретичні основи публічного управління у сфері внутрішньої міграції

Феномен "міграції" відзначається своєю присутністю з самого початку існування людства і пояснюється різноманітністю факторів: кочівництво скотарів, колоніальні та військові завоювання, стихійні катастрофи, географічні відкриття, пошук нових територій для проживання і так далі. Термін "міграція" виник від латинського слова "migration", що перекладається як "переселення". У науково-довідковій літературі це поняття визначається як переміщення населення в межах однієї країни або з однієї країни в іншу [1].

Перші згадки про термін "міграція" у науковому контексті приписуються кінцю XIX століття ініціатором яких став англійський вчений Е. Равенштейн у своїй роботі "Закони міграції". У цьому творі міграція розглядається як постійний процес, який є однією з причин чотирьох основних груп чинників, що впливають на неї: в місці початкового проживання мігранта, на етапі його переміщення, у місці прибуття, а також особисті фактори. [41].

Розглянемо різні тлумачення поняття "міграція" від різних науковців. За визначенням О. Хомри, міграція населення - це "територіальні переміщення населення, пов'язані із зміною місця проживання" [43]. В. Шелюк надає більш широке визначення, розглядаючи міграцію як "поняття, яке відображає соціально-економічні і демографічні процеси, сукупність переміщень, які здійснюються людьми між країнами, регіонами однієї країни, різними видами поселень та іншими формами переміщень" [41]. Я. Волоско визначає економічну міграцію як "переселення мешканців із

соціально-економічних причин, унаслідок погіршення умов життя і праці, що призводить до бідності та злиденності широких мас, водночас спричиняючи масове розшарування в суспільстві, що створює підґрунтя для поляризації та протистояння, конфліктів і суперечностей" [2]. Л. Балдін пояснює "міграцію населення" як переміщення населення між країнами [5]. В. Моїсеєнко визначає міграцію як "одну з форм руху населення, при якій зміна місця проживання на більш чи менш значну відстань та термін супроводжується суспільно значущими економічними, соціальними, демографічними та іншими наслідками (позитивними і негативними, явними або прихованими, поточними або довгостроковими, тощо)" [10].

У літературі можна знайти такі визначення: "Міграції - це сукупність переміщень людей, нерозривно пов'язаних із зміною місця проживання» [7]. «Міграція - це сукупність різних за своєю природою територіальних переміщень населення, які супроводжуються зміною місця проживання» [42]. «Під міграцією населення розуміють зміну постійного місця проживання, викликану комплексом факторів або якоюсь однією головною причиною» [7]. «У вузькому розумінні поняття міграції являє собою вид територіального переміщення населення, який завершується зміною постійного місця проживання».[2].

Під терміном "міграція" розуміється як процес, так і концепція. Під процесом розуміється пересування людей через державний кордон або територіальні одиниці інших країн, що призводить до тимчасової або стійкої зміни їхнього місця проживання. Цей процес можна розглядати як територіальний розподіл населення, який можна розчленувати на три етапи: мобільність, переміщення та період адаптації людини-мігранта.

Під системою розуміється концепція, що включає різноманітні фактори та ресурси, супроводжуючи цей процес, а також інформацію, спрямовану на перерозподіл населення в світі. Крім того, міграція населення виступає як індикатор відкритості та розвиненості країни. Вона вказує на реакцію людей

на різноманітні чинники, такі як військові конфлікти, якість життя, демографічні процеси, кліматичні умови та інші.

Міграцію, за визначенням Міжнародної організації з міграції (МОМ), можна описати як процес переміщення населення через міжнародний кордон або в межах країни, включаючи будь-який вид переміщень, незалежно від тривалості, складу чи причин. Цей термін охоплює рух біженців, переміщених осіб, виселених людей та економічних мігрантів.

Згідно з Організацією Об'єднаних Націй (ООН), мігрант - це особа, яка проживала в іноземній країні протягом більш ніж одного року, незалежно від причин, чи то з власної волі, чи примусово. Тим не менш, особи, які перебувають за короткостроковими цілями, такими як туристи або бізнесмени, не вважаються мігрантами за цим визначенням. До категорії мігрантів також можуть входити сезонні сільськогосподарські робітники.

У сучасному світі термін "міграція" описує об'єктивний процес, який характеризується зміною постійного місця проживання осіб. Цей процес здійснюється під впливом різних факторів, таких як соціальні, адміністративні, економічні та пропагандистські. Визначення терміну "міграція" не обмежується територіальними аспектами, класифікацією мігрантів, способами реалізації, кількістю, добровільністю виїзду, відстанню, тривалістю, відношенням до країни прибуття та метою міграції.

Існує основні типи міграції: зовнішня та внутрішня, більш детальніше розглянемо на рисунку 1.1.

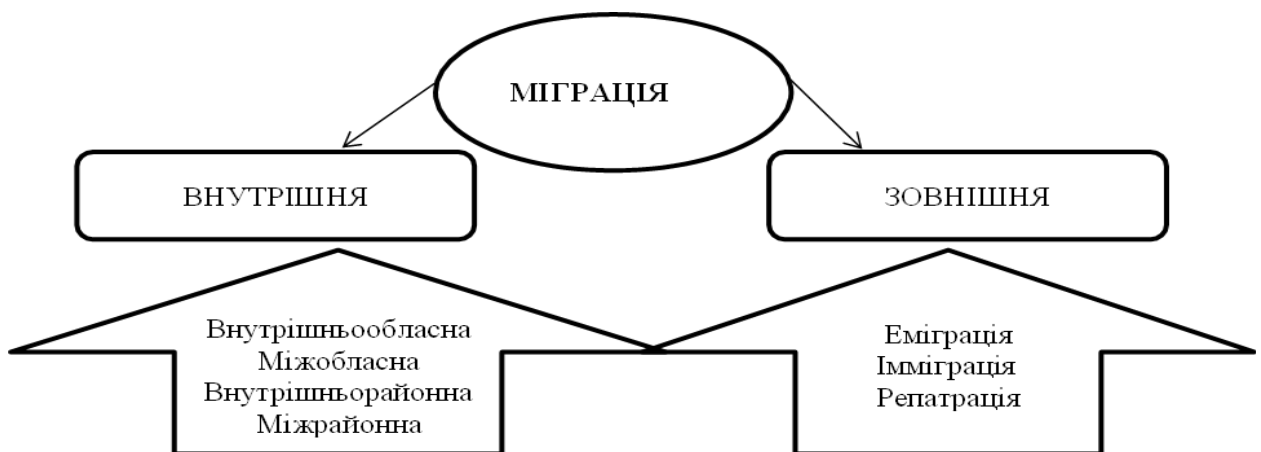


Рисунок 1.1 – Види переміщення населення.

Внутрішня міграція визначається як переміщення населення всередині меж країни, областей або населених пунктів, розподілене на внутрішньообласну та міжобласну, а також внутрішньорайонну та міжрайонну.

Зовнішня міграція, натомість, представляє собою переміщення населення між різними країнами чи групами країн. Зовнішня міграція поділяється на наступні види:

- еміграція – це виїзд населення відповідно до законодавства для постійного проживання у іншій країні;
- імміграція – це прибуття іноземців або осіб без громадянства в країну або їх залишення відповідно до законодавства для постійного проживання;
- репатріація – це явище, що полягає у поверненні мігранта з-за кордону на батьківщину.

Розглянемо види міграції населення. Міграція залежно від її термінів може бути:

- постійна (без повернення на батьківщину);
- тимчасова (невизначений термін повернення на батьківщину);
- маятникова (регулярний рух населення);
- сезонна (переміщення на тимчасовий вид роботи в певний період року з обов'язковим поверненням).

За характером міграція буває:

- пряма (працевлаштування мігранта компанією, де він раніше не працював);
- опосередкована (переміщення мігранта на інші територію компанії, де він працює).

Міграція за статусом у країні призначення:

- асиміляційна (з наданням громадянства приймаючої країни);

- неасиміляційна (без надання громадянства приймаючої країни)

За ступенем легальності та можливостями статистичного обліку міграція поділяється на:

- офіційну (з декларуванням мети участі у трудовій діяльності та легальне працевлаштування в приймаючій країні),
- неофіційно-легальну (переміщення з декларуванням туристичних цілей з наступним працевлаштуванням та реєстрацією в країні-реципієнті),
- нелегальну (переміщення з наступною незареєстрованою трудовою діяльністю)
- міграцію жертв злочинних угруповань (зайнятість протиправною діяльністю за кордоном не з власної волі).

За кількістю мігрантів можна виділити індивідуальну та колективну міграцію. Особливий тип міграції – «освітня міграція» – зазвичай розглядається як позитивне явище для країни походження студентів. Це включає підвищення якості освіти, доступ до різноманітних курсів та дисциплін, розширення соціальних контактів та вивчення іноземних мов. Проте, слід зауважити, що для української молоді освітня міграція часто розглядається як один із способів еміграції, що дозволяє молодим спеціалістам вступити на ринок праці країн Європейського Союзу, так званий «соціальний ліфт»². Навчання за кордоном стало популярним, а рекламні заходи закордонних вищих навчальних закладів або фірм-посередників в Україні користуються попитом серед сучасної української молоді, незважаючи на існуючі переваги та недоліки в цій сфері.

Розглянуті види міграції можуть існувати як самостійні явища або взаємодіяти один з одним. Трудові мігранти відіграють ключову роль у міграційних потоках і знаходяться в центрі уваги багатьох дослідників, як вітчизняних, так і міжнародних. Важливо відрізнити поняття «трудова міграція» від «міграції робочої сили», уникати їх сплутування.

Міграція робочої сили охоплює переміщення працездатного населення, а також міграцію дітей і пенсіонерів. При класифікації враховується статево-

вікова структура та працездатність мігрантів, хоча такий підхід може супроводжуватися деякими неточностями.

Поняття трудової міграції визначає явище з іншою природою, де акцент робиться на причинах переїзду мігрантів, а не на їхній структурі. На сьогоднішній день ці два терміни вважаються синонімами.

У своїх дослідженнях вчена З. Бараник виділяє чотири типи трудових мігрантів в залежності від їх рівня професійної кваліфікації [25]:

I. Мігранти низької кваліфікації – це особи, які мають загальну або початкову середню освіту, обмежену професійну підготовку та можливість виконувати лише підсобні роботи згідно з інструкціями.

II. Кваліфіковані мігранти – особи з середньою технічною або неповною вищою освітою, які, не маючи можливості або бажання працевлаштуватися в країні проживання, можуть виконувати розумову та фізичну працю у соціальній та будівельній сферах.

III. Висококваліфіковані мігранти – особи з вищою освітою, ступенем магістра або науковим званням, значним досвідом роботи у певній галузі, які займають провідні (керівницькі) посади та можуть виконувати висококваліфіковану роботу в технологічних, економічних та фінансових сферах.

IV Інтелектуальні мігранти – це особи, які мають вчене звання кандидата або доктора наук, їх виїзд за кордон може бути власною ініціативою або за запрошенням, і вони переважно займаються високоінтелектуальною працею в галузях, таких як освіта, наука та технології.

Розглянута класифікація трудових мігрантів показує, що їхні характеристики визначаються різноманітністю та наявністю широкого спектру чинників.

1.2. Нормативно-правова база удосконалення публічного управління у сфері внутрішньої міграції

Після розпаду Радянського Союзу і утворення незалежної, демократичної, суверенної, соціальної і правової держави - України, виникло питання про розробку міграційної політики відповідно до вітчизняного законодавства та органів влади. Важливо відзначити, що під час розпаду радянської адміністративної системи відсутні були будь-які інструменти та органи влади, які могли б регулювати міграційні процеси в галузі перерозподілу населення. Відсутність досвіду в цій сфері, матеріальних ресурсів та відсутність розуміння належного формування міграційних процесів ускладнювали вирішення цих питань, що відповідало складному становищу України.

Міграційна політика України ніколи не була в пріоритеті для розв'язання або не перебувала у центрі уваги суспільства і влади. Важливо згадати історично значущі події, такі як перехідний період під час протестів українців «Ланцюг живої єдності» і «Революція на граніті», які стали одними з рушійних причин формування нової держави. Важливі етапи також включають створення законодавства та Конституції незалежності, економічні та соціальні виклики, викликані «Помаранчевою революцією», світовою фінансово-економічною кризою 2008 року, «Революцією гідності», агресією Російської Федерації та пандемією COVID-19. У всі ці періоди міграційні питання завжди ставали на другий план поряд із вирішенням інших актуальних проблем.

Рішення, що приймалися державою в галузі міграційної політики, переважно не розглядалися як систематичні та спрямовані дії для вирішення проблем. Скоріше, вони виникали як реакція на існуючі події, спричинені політичними, соціальними та економічними викликами.

Державна міграційна політика України почала формуватися з 1991 року і триває до цього часу. Важливо розуміти основні принципи цієї

політики, які були визначені у період її формування, оскільки вони стали ключовими компонентами її наявної стратегії.

Розробка міграційної політики є важливим елементом процесу державотворення. Під час створення перших постанов міграційної політики враховувались протилежності радянського періоду, коли часто практикувалося насильницьке переміщення, характерне для тоталітарного режиму. В нові принципи було внесено повагу до прав та свобод людини, визнання міжнародних стандартів щодо міграційних процесів, а також вільний виїзд і в'їзд громадян. Ці ініціативи, хоча ризиковані, сприяли формуванню іміджу сучасної України. Термін «міграція» тоді асоціювався із труднощами та ризиками, але політикам вдалося досягти певних успіхів у регулюванні цих процесів.

Протягом 1991-2000 років були розроблені такі Закони України:

1. Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років (від 17 квітня 1991 року) Цей закон призначений для відновлення історичної справедливості та утвердження процесу реабілітації осіб, які стали жертвами репресій під час комуністичного тоталітарного режиму в період з 1917 по 1991 рік (починаючи з 17 квітня 1991 року). Його основною метою є відновлення правопорядку щодо реабілітації осіб, які були піддані репресіям або постраждали від комуністичного тоталітарного режиму. Закон спрямований на відновлення політичних, соціальних, економічних та інших прав таких осіб, а також визначення порядку компенсації завданої їм шкоди внаслідок репресій. Важливою метою є запобігання повторенню злочинів тоталітарних режимів [30].

2. Про громадянство України (від 8 жовтня 1991 року) Відповідно до цього закону, особи, які покинули територію України, особи, які завжди проживали в межах країни та не мають іншого громадянства, а також особи, які народилися та їхні нащадки, набували громадянство в спрощеному порядку. Проте цей закон втратив свою чинність з 1 березня 2001 року в

зв'язку з набуттям чинності Законом України "Про громадянство України" від 18 січня 2001 року..

3. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту (від 21 червня 2001 року) втратив свою чинність 04.08.2011 на підставі Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 8 липня 2011 року.

4. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства (від 4 лютого 1994 року) – даний закон став одним із базових, що вирішували питання щодо перебування іноземців в Україні, їхнього правового статусу та запобігання нелегальній міграції , втратив свою чинність від 25.12.2011 на основі – Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22 вересня 2011 року.

5. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України (від 21 січня 1994 року) –регламентує шляхи здійснення прав громадян України на виїзд та в'їзд в Україну, шляхи оформлення документів для зарубіжних поїздок, відокремлює випадки тимчасового обмеження права громадян на виїзд з України і регламентує порядок розв'язання спорів у цій сфері.

Також вирішується питання соціальної допомоги для дітей та сімей на рівні Співдружності Незалежних Держав шляхом підписання угоди «Про гарантії прав громадян у сфері виплат соціальної допомоги, компенсацій для сімей з дітьми та аліментів» 9 вересня 1994 року. Проте ця угода набула чинності для України лише з 30.01.1996 року. Згідно з цією угодою, пенсійні та соціальні виплати мають здійснюватися країною проживання з урахуванням страхового стажу, набутого на території країн – учасниць цієї угоди.

У період початкових років незалежності проблема міграції стала актуальною і комплексною, і виникла потреба у створенні органів виконавчої влади для вирішення цих питань. Навесні 1993 року було створено Міністерство України у справах національностей та міграції, яке припинило

свою діяльність з 04.08.2000 згідно з положенням про Державний департамент у справах національностей та міграції (який в подальшому також був ліквідований на постійній основі з 27.12.2001).

У червні 1994 року виникли органи міграційних служб при обласних адміністраціях, що перебували у подвійному підпорядкуванні Міністерства та місцевої влади. Однак їх функції виявились більш широкими, оскільки через обмежений бюджет та недостатню кількість кваліфікованих кадрів їм довелося об'єднувати різноманітні функції. Тим не менш, ще тоді стало очевидним, що для ефективної роботи в галузі міграції необхідно створити відповідну законодавчу базу та набути досвіду. Органи, що були утворені в цей період, фактично не розпочали свою діяльність і згодом були припинені.

Перші основні принципи регулювання міграційних процесів в Україні були визначені та втілені в життя під час прийняття перших законодавчих актів і внесені до Конституції України, яка була ухвалена 28 червня 1996 року. Перші принципи міграційних процесів були сформульовані вперше в Конституції, де стаття 33 гарантує свободу пересування, вибору місця проживання та право виїзду з України, за винятком обмежень, встановлених законом. Стаття 25 гарантує піклування та захист громадян України за її межами, що означає відповідальність держави і за працівників-мігрантів. Крім того, статті 26 та 27 Конституції визначають права та обов'язки іноземців, які перебувають на законних підставах на території України.

Також вперше були визначені терміни, які виявилися надзвичайно важливими для міграційної політики, такі як «громадянство», «правосуб'єктність громадян», «статус іноземців та осіб без громадянства». Ці терміни були уперше закріплені в 92 статті, що вказує на відмову від обмежень щодо регулювання в'їзду та виїзду, які існували під час радянських часів.

Українська міграційна політика формується на основних принципах:

1. вільний виїзд з України і в'їзд в Україну громадян України;

2. рівність перед законом іноземців, осіб без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та громадян України;

3. диференційований підхід до різних категорій мігрантів відповідно до інтересів держави, національного законодавства та міжнародних зобов'язань України.

Також було важливо сформулювати завдання міграційної політики у в законодавстві, де акцентується на захисті прав іноземців та осіб без громадянства, контролі за іноземною робочою силою, соціальному захисті громадян України, які працюють за кордоном, та удосконаленні законодавчих та виконавчих механізмів, що регулюють міграцію загалом, з метою запобігання нелегальній міграції. Указ також визначає основні напрями міграційної політики, такі як допомога біженцям, сприяння репатріації, повернення депортованих та регулювання імміграції.

В той же час, Україна приєдналася до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та протоколів до неї (дата ратифікації: 17.07.1997, набрала чинності: 11.09.1997), що зобов'язує гарантувати право на свободу пересування, вибір місця проживання, залишення будь-якої країни, недопустимість вислання громадянина з території своєї країни. Приєднавшись до конвенції, Україна зобов'язалася відповідати європейським стандартам щодо законодавства про іноземців та біженців.

У січні 2001 року приймається закон «Про громадянство України», в якому встановлена спрощена процедура набуття громадянства за територіальним походженням.

Пізніше міграційне законодавство було вдосконалене завдяки удосконаленню Закону «Про біженці». Однією з основних відмінностей цього закону від попереднього є його пряма дія, що означає включення основних аспектів розгляду заяв осіб, які шукають притулок, та прийняття рішень щодо надання, втрати або позбавлення статусу біженця.

Важливим кроком для розвитку міграційної політики став прийнятий у 2001 році Закон "Про імміграцію", який регулює порядок в'їзду іноземців для постійного проживання. Зазначається механізм регулювання, включаючи визначення щорічної квоти, зокрема для вчених, культурних діячів, кваліфікованих спеціалістів, інвесторів, родичів громадян України та членів сімей іноземців, які постійно проживають в країні.

На завершення 2003 року приймається ще один ключовий закон, «Про свободу пересування та вибір місця проживання». Цей закон замінює обов'язкову прописку реєстрацією за місцем проживання, призначаючи її повідомною. Протилежно прописці, яка мала дозвільний характер, реєстрація означає, що громадянин повідомляє відповідні органи про своє місце проживання, і органи реєструють цю інформацію.

На початку 2000 років також зростає увага до трудової міграції в міграційній політиці, яка була підтримана Указом Президента України «Про основні напрями соціальної політики на період до 2004 року». У цьому документі визначено основні напрямки міграційних процесів, зокрема повернення осіб із-за кордону, соціально-економічний захист працівників-мігрантів, збереження інтелектуального та працевлаштованого потенціалу країни, а також створення необхідних інструментів регулювання зовнішньої трудової міграції та підтримка біженців та їхніх прав.

Для зменшення ризиків зловживань посередниками у процесі трудового працевлаштування за кордон було прийнято закон "Про ліцензування певних видів господарської діяльності" у 2000 році. Цей закон встановив механізм ліцензування кадрових агентств, що надають послуги у цьому напрямку. Також введено конкретні умови для отримання ліцензії та проведення перевірок виконання ліцензійних вимог, відповідальність за які покладена на центральний орган виконавчої влади у сфері зайнятості населення.

У червні 2006 року була затверджена «Стратегія демографічного розвитку України на період до 2015 року», в якій проблема міграції

розглядалася як засіб зниження темпів депопуляції населення. Вперше було визнано необхідність легального працевлаштування за кордоном, що передбачало укладання угод з країнами, які потребують фахівців, а також визнання закордонних документів про освіту. Також висунуто питання про зворотність трудової еміграції.

Незважаючи на відсутність реалізованої законодавчої бази, проблеми, пов'язані з міграцією, сприяли активізації співпраці України у цій сфері. Країна приєдналася до Женевської конвенції у 2002 році, стала членом Міжнародної організації з міграції та уклала угоди з ЄС про спрощення оформлення віз та реадмісію. До цього додано угоди з Угорщиною та Польщею щодо безвізового в'їзду мешканців прикордоння на відстань 30–50 кілометрів.

У 2007 році Україна ратифікувала Європейську конвенцію про правовий статус трудящих мігрантів, що гарантує їм рівні права з трудовим населенням країни. Впродовж 2003-2007 років розглядались законопроекти про державну міграційну політику та службу, але вони були вилучені з розгляду, і рішення про створення нових виконавчих органів в цій сфері відкладалося через фінансові обмеження.

Отже, при розгляді міграційної політики протягом формування та першого десятиліття XXI століття можна визначити, що міграційні процеси привертали значно більше уваги порівняно з 90-ми роками минулого століття та стали більш помітними в політичному житті України. Відбувся значний прогрес у створенні міграційного законодавства, а також налагодженні міжнародних відносин та співпраці з іншими країнами. Проте, функції у сфері міграції залишаються невизначеними та розосередженими, і відсутній відповідний орган виконавчої влади та концепція державної міграційної політики.

Міграційна політика України залишається концептуально невизначеною, а її принципи, цілі, завдання та стандарти захисту прав людини відсутні. Протягом 2009-2010 років було кілька спроб прийняти

законопроект щодо концепції державної міграційної політики, але всі вони були відхилені. Постійні труднощі, які виникали при формуванні міграційних процесів, свідчать про відсутність влади та нерозуміння проблеми та шляху її вирішення. Головні завдання, спрямовані на протидію радянським практикам та захист прав людини, вже були виконані. Однак мета, стратегії та місце міграційної політики залишаються невизначеними.

Лише у червні 2009 року було прийнято рішення про створення самостійного виконавчого органу влади – Державної міграційної служби України, проте це рішення не знайшло підтримки Президента. У травні 2011 року була затверджена «Концепція державної міграційної політики» Указом Президента України, в якій визначалися напрями та принципи діяльності виконавчих органів у міграції, але цей документ, згідно з Конституцією, має більше характер плану дій, аніж стратегічний. Загалом, концепція не врахувала особливостей та стану міграційної ситуації у той час.

У грудні 2010 року створена Державна міграційна служба, яка приймає на себе обов'язки з питань громадянства, міграції та реєстрації фізичних осіб, які раніше виконувалися Міністерством внутрішніх справ. Також служба бере на себе відповідальність за сферу захисту біженців, що раніше належала до Державного комітету у справах національностей та релігій, який був ліквідований. Згідно з «Положенням про Державну міграційну службу України», службі покладаються основні завдання [18]:

- надання різноманітних послуг у галузях громадянства, реєстрації місця проживання та документування фізичних осіб;
- розгляд заявок та визначення статусу біженця, сприяння інтеграції біженців в українське суспільство;
- видача дозволів на імміграцію в Україну іноземцям, видача посвідок на постійне та тимчасове проживання, видача запрошень для отримання української візи;
- збір та аналіз інформації про наявність біженців у країні; забезпечення виконання законодавства в галузі міграції, моніторинг

– міграційної ситуації, проведення заходів для запобігання та протидії нелегальній міграції.

Загалом, Міграційна служба має на собі також обов'язки щодо документування внутрішніми паспортами громадян України та реєстрації за місцем проживання, що не пов'язано з міграцією. У той же час повноваження з регулювання трудової міграції, яка є масовою та ключовою складовою міграції для України, залишаються в компетенції Міністерства соціальної політики, тому здійснення ціленаправлених виконавчих функцій для забезпечення ефективності регулювання цієї сфери фактично так і не відбулося.

У 2011 році була прийнята редакція одного з основних законів у міграційній сфері – «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», в якому надано визначення ключових термінів міграції. Закон регулює питання видачі іноземцям та особам без громадянства посвідки на проживання в Україні, яке раніше в основному визначалося підзаконними актами. Також передбачено контроль за в'їздом та перебуванням мігрантів у країні. Закон також містить конкретний перелік підстав для відмови у візі та в'їзді до України, а однією з умов прибуття іноземця є його достатнє фінансове забезпечення, яке повинно бути документально підтверджене. Максимальний термін перебування нелегальних мігрантів, які підлягають примусовому видворенню, становить за законом до 12 місяців, під час якого вони зобов'язані відшкодувати всі витрати, пов'язані з їхнім видворенням. Після цього їм заборонено в'їзд в Україну протягом до 3 років.

У тому самому році вносять зміни до закону «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», які, судячи з назви, розширюють захист біженців та осіб, що його потребують. Захист надається у випадку переслідувань з мотивів громадянської, етнічної, релігійної, соціальної належності, політичних переконань, а також передбачено додатковий та тимчасовий захист.

У жовтні 2012 року прийнято закон «Про Єдиний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус». Цей закон передбачає введення документів для виїзду за кордон із використанням електронних носіїв біометричної інформації, яке є сучасним міжнародним стандартом. Цей закон сприяє більш точному відстеженню міграційних переміщень українців, що подальше полегшить ухвалення та обґрунтування політичних рішень у сфері міграції.

У літній період 2011 року було схвалено розпорядження Кабінету Міністрів «Про затвердження плану заходів щодо інтеграції мігрантів в українське суспільство на 2011-2015 роки». Це було перше в історії держави нормативно-правове положення, що стосується міграції. Проте цей план був обмежений і включав лише шість пунктів, таких як розробка рекомендацій для працівників Державної служби зайнятості, підготовка та перепідготовка мігрантів, інформування повернених осіб про можливості зайнятості, підприємницька діяльність, соціальне забезпечення та охорона здоров'я, а також психологічна допомога.

Також було удосконалено закон «Про зайнятість населення», де вперше визначено трудову міграцію як переміщення особи через державний кордон чи адміністративно-територіальну межу з метою пошуку роботи. У цьому законі зазначено, що права громадян України, які працюють за кордоном, захищаються законодавством України та держави працевлаштування, якщо це передбачено міжнародним договором.

Основним напрямком управління трудовою міграцією є захист прав та інтересів громадян України, які працевлаштовані за кордоном, а також регулювання працевлаштування іноземців в Україні відповідно до потреб національного ринку праці. Виконання цих завдань покладено на органи виконавчої влади в галузі зайнятості населення та трудової міграції, що є вельми значущим.

У 2012 році набирає чинності Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань біженців та осіб, які потребують

додаткового або тимчасового захисту», який вносить зміни до двадцяти чотирьох законів, викликаних змінами у законодавстві.

У 2012 році Міністерством соціальної політики України у співпраці з асоціаціями українців за кордоном було розроблено законопроект з регулювання трудової міграції та захисту прав та інтересів трудових мігрантів. Цей законопроект був прийнятий лише в 2015 році під назвою «Про зовнішню трудову міграцію» Верховною Радою України на першому читанні, хоча його зміст був вже значно змінений, що стало необхідністю для отримання безвізового режиму. Закон пройшов лише перше читання і не був направлений на повторне розгляд. Він викликав серйозну критику, а його формалізовані заходи викликали сумніви у вирішенні суттєвих суспільно-правових відносин, лише підтверджуючи виконання вимог «Плану дій з лібералізації візового режиму». Цей закон відзначається тим, що вперше в історії України відзначається готовність захищати права своїх громадян та сприяти їх поверненню на Батьківщину. Закон також включає ряд положень, представлених асоціацією працівників-мігрантів, таких як застосування закону до формального та неформального працевлаштування.

Отже, Закон «Про зовнішню трудову міграцію» є важливим, але це лише один із етапів на шляху до вирішення питань трудової міграції громадян за кордон та їх повернення.

Спочатку, для удосконалення існуючого законодавства щодо міграційних процесів, необхідно розробляти нові нормативно-правові акти для їх ефективної реалізації. У процесі виконання цих заходів також слід вносити зміни до чинного законодавства та приймати нові положення, які враховуватимуть сучасні реалії в державі. Проте не всі проблеми вже вирішено до кінця, і деякі з них потребують подальших доопрацювань, узгоджень та трудомісткої законодавчої роботи, яка також буде охоплювати сфери суспільних відносин, нормативно-правових актів і т.д.

У липні 2017 року в Україні була прийнята «Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року». Цей крок наступив

лише за місяць після того, як країна отримала безвізовий режим з Європейським Союзом. Документ змінив концепцію, введenu в 2011 році, яка раніше була предметом критики. Зміни в підходах до формування та регулювання міграційних процесів були надзвичайно важливими у зв'язку з російською агресією, масовими переміщеннями в межах країни, зростанням міграційного тиску на Європу і іншими факторами.

1.3. Іноземний досвід публічного управління у сфері внутрішньої міграції

Протягом останнього десятиліття питання міграції стало вельми актуальним для Європейського Союзу, особливо загострившись у 2022 році, і ймовірно, що ця тенденція буде наростати в найближчі роки. Очевидно, що більшість країн ЄС має населення, яке старіє, оскільки пенсіонери переважають над молодими, активними громадянами, кількість яких значно менше, особливо у порівнянні з багатьма сусідніми країнами Європейського Союзу.

У роботах Р. Гривсона, М. Ландесманна та І. Мари розглядаються складні сценарії розвитку міграційних процесів в ЄС, оскільки можливе збільшення прихильників міграції з країн Африки може створити нові виклики для суспільства. Ці мігранти мають намір прибувати з регіонів, які характеризуються високим рівнем економічної, соціальної та політичної нестабільності. Однак автори вказують, що при правильному підході до такого роду міграційних процесів країни ЄС можуть отримати позитивні результати.

Європейський Союз розглядає три напрямки для регулювання міграційних потоків. По-перше, це аналіз міграційних потоків через центрально-середземноморський маршрут, який використовується для нерегулярного в'їзду в ЄС з Північної Африки. ЄС намагається підтримувати мігрантів та біженців з Лівії, одночасно працюючи над усуненням основних

причин міграції населення з Африки. В лютому 2017 року лідери ЄС узгодили нові заходи для зменшення незаконних прибуттів за цим маршрутом, і набула чинності Мальтійська декларація членів Європейської Ради з питань зовнішніх аспектів міграції [54].

У липні 2019 року Європейський Союз затвердив п'ять нових міграційних програм в Північній Африці на загальну суму 61,5 мільйона євро [56]. Ці проекти охоплюють захист і допомогу біженцям і вразливим мігрантам, поліпшення умов життя та стійкості для лівійців, а також сприяння трудовій міграції та мобільності. В цілому, ЄС виділив 700 мільйонів євро на підтримку Лівії з 2015 року за рахунок різних фінансових інструментів, включаючи Надзвичайний трастовий фонд ЄС (EUTF) для Африки (455 мільйонів євро).

Розглянемо також Східно-середземноморський маршрут, що стосується мігрантів, які прибувають в Грецію, Кіпр та Болгарію. Значна кількість біженців, що шукали притулку від громадянської війни в Сирії, скористалася цим маршрутом [56]. З початку 2016 року кількість мігрантів цим шляхом значно зменшилася завдяки співпраці між ЄС та Туреччиною. У березні 2016 року лідери ЄС та Туреччини домовилися про боротьбу з нелегальною міграцією, враховуючи велику кількість мігрантів, які подорожують через Туреччину. У відповідь Туреччина зобов'язалася вжити жорстких заходів для запобігання відкриттю нових морських або сухопутних шляхів для нелегальної міграції з Туреччини в ЄС.

Третім напрямком є західно-середземноморський маршрут, який є одним з найскладніших, оскільки мігранти вирушають в небезпечні подорожі вздовж узбережжя Західної Африки, щоб потрапити на Канарські острови. Також мігранти транзитом проходять через Марокко та Алжир, щоб потрапити до Іспанії [56]. У листопаді 2015 року на саміті з питань міграції у Валлетті були прийняті політична декларація та план дій, спрямований на усунення основних причин нерегулярної міграції та вимушеного

переміщення населення, а також розширено співпрацю з питань легальної міграції та мобільності.

З травня 2015 року дві ефективні програми переселення, ініційовані ЄС, допомогли більш ніж 70 000 найбільш вразливих осіб, що потребують міжнародного захисту, знайти притулок у країнах Європейського Союзу [60]. Це стало можливим після Саміту з міграційних питань у Валлетті [62], на якому керівники країн Європи та Африки зібралися для зміцнення співпраці та вирішення поточних викликів. У результаті були прийняті політична декларація та план дій, спрямований на усунення основних причин нерегулярної міграції та вимушеного переміщення, а також на посилення захисту мігрантів і шукачів притулку.

У лютому 2016 року лідери ЄС сформулювали висновки щодо міграційної кризи та кризи біженців, і вже у березні відбулася зустріч з Туреччиною для узгодження плану дій між ЄС та Туреччиною [44]. Також у червні 2016 року Європейська Комісія представила план дій з інтеграції громадян третіх країн для підтримки країн ЄС [44]. У цьому документі відзначено, що громадяни третіх країн, які проживають в ЄС, стикаються з перешкодами в системі освіти, на ринку праці та в доступі до гідного житла. Тому необхідно забезпечити їхні безпосередні потреби та інтеграцію. Фактично, інтеграція громадян третіх країн є і повинна бути невід'ємною частиною зусиль з модернізації та розбудови інклюзивної соціальної політики, освітньої політики, ринку праці, охорони здоров'я та рівності.

Після згоди Європейського парламенту 17 грудня 2020 року Рада прийняла регламент, що визначає багаторічну фінансову структуру ЄС (МФР) на 2021-2027 роки [51]. Цей регламент передбачає довгостроковий бюджет ЄС у розмірі 1,074 трильйона євро для ЄС-27, включаючи інтеграцію Європейського фонду розвитку. Разом з інструментом відновлення ЄС наступного покоління в розмірі 750 мільярдів євро, сумарно ЄС планує виділити 1,8 трильйона євро протягом зазначених років для підтримки

відновлення після пандемії COVID-19 та довгострокових пріоритетів ЄС у різних сферах політики.

7 жовтня 2021 року була прийнята директива щодо синьої картки, вводячи нові правила для уточнення умов в'їзду та проживання висококваліфікованих працівників з країн, що не є членами ЄС, з метою підвищення привабливості цієї програми [43]. Звісно, система прийому спрямована на приваблення та утримання висококваліфікованих працівників, особливо в галузях з дефіцитом кваліфікацій, за допомогою встановлення більш інклюзивних критеріїв прийому та полегшення возз'єднання сім'ї, надання доступу до високорівневого ринку праці.

Нові зміни в законодавстві стосуються можливості отримання тимчасового захисту для українців, що втікають від війни, починаючи з 24 лютого 2022 року [44]. Згідно з цим законом, тимчасовий захист може тривати принаймні один рік і може бути подовжений в залежності від обстановки в Україні. Права, визначені Директивою про тимчасовий захист, включають дозвіл на проживання, доступ до ринку праці та житла, медичну допомогу та освіту для дітей, а також право на відкриття основного банківського рахунку.

Оцінюючи регулювання міграційних потоків ЄС, важливо відзначити, що після кожної міграційної кризи розробляються нові плани для вирішення питань міграції та надання притулку для забезпечення безпеки. Останні роки країни ЄС посилюють контроль за зовнішніми кордонами та міграційними потоками. Також укладаються угоди між різними країнами для співпраці та розподілу кількості мігрантів, зокрема біженців, між ними. Проаналізувавши різні документи, слід відзначити, що регулювання міграцій в ЄС є складним процесом, в який включаються різні країни-партнери з метою сприяння ефективному регулюванню потоків мігрантів.

Висновки до Розділу 1

У першому розділі було розкрито теоретичні засади публічного управління в сфері внутрішньої міграції, проведено аналіз нормативно-правової бази для вдосконалення публічного управління в цій сфері, а також вивчено міжнародний досвід управління внутрішньою міграцією та можливість його впровадження в Україні.

Загалом можна зробити певні висновки. Внутрішньодержавна міграція залишається основною формою територіальної мобільності населення України на сьогоднішній день. Незважаючи на зменшення чисельності постійних переселень, яке фіксується статистикою, значний обсяг маятникової міграції до міст та індустріальних центрів спостерігається, а також збільшилася внутрішня трудова міграція на триваліший термін. Проте порівняно з іншими країнами, мобільність населення в Україні залишається невисокою, що обмежує повне використання трудового та інтелектуального потенціалу нації у розвитку.

Незважаючи на це, внутрішня міграція залишається поза увагою політикуму та не є об'єктом державного регулювання. Політичні документи, що стосуються міграційної та регіональної політики, лише поверхнево торкаються цієї проблеми. Однак необхідність розробки політики у цьому напрямку визначається не лише необхідністю економічної реформи, але і зменшенням чисельності та старінням населення країни, відтікком робочої сили за кордон. Зараз актуальність відповідних заходів зростає через анексію Криму, початок повномасштабної війни, що призвела до масових вимушених переміщень, і потреби більш раціонального розподілу ВПО по території країни, враховуючи інтереси як самих переселенців, так і регіональних інтересів.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ УДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ВНУТРІШНЬОЇ МІГРАЦІЇ УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ МІСТА МАРІУПОЛЬ

2.1. Основні демографічні та географічні особливості сучасних міграційних процесів в Україні

Внутрішня міграція в Україні характеризується зміною місця проживання особи, тобто її переміщенням в інший населений пункт. Найбільш поширені види такої міграції включають сільське-сільське, сільське-міське та міське-міське переселення. Також розрізняють міграцію між сільським і міським населенням, в межах сільських районів та міжміські міграції. Це обумовлено переміщенням трудових ресурсів між областями та районами регіонів, і в таких випадках міграцію поділяють на внутрішньообласну, міжобласну, внутрішньорайонну та міжрайонну.

Представлені міграційні потоки зазвичай впливають на структуру населення, зокрема, сприяють старінню та відмиранню сільських територій в Україні, оскільки переважають переміщення молоді в міста у пошуках кращої освіти та можливостей. Це призводить до зменшення чисельності сільського населення. Протягом історії незалежної України відзначається зниженням кількості поселень через різні зміни у населенні. Аналіз числа внутрішніх переміщень в Україні, представлений у таблиці 2.1 (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя), базується на адміністративних даних, таких як державна реєстрація народження і смерті, а також зміни реєстрації місця проживання.

У сучасних умовах відзначається стабільний міграційний приріст в Україні протягом 2018-2021 років. Однак важливо врахувати, що середня чисельність наявного та постійного населення в країні демонструє тенденцію

до зменшення на практично 200 тисяч осіб щорічно. Варто зауважити, що ці дані обмежені офіційно фіксованими переселеннями і не враховують тимчасові переміщення, включаючи вимушені.

Таблиця 2.1

Внутрішня міграція в Україні

	2018	2019	2020	2021
	рік	рік	рік	рік
	млн.	млн.	млн.	млн.
Наявне населення	42,6	42,4	42,2	41,9
міське населення	29,5	29,4	29,3	29,1
сільське населення	13,1	13,0	12,9	12,8
Постійне населення	42,4	42,2	42,0	41,7
Чоловіки	19,6	19,5	19,5	19,3
Жінки	22,8	22,7	22,5	22,4
Міграційний приріст	0,2	0,2	0,2	0,2

Для вивчення того, які зміни в міграційних процесах відбуваються в Україні під впливом різних факторів, пропонується здійснити кластерний аналіз регіонів країни, який охоплює 24 області. Кожна область буде характеризуватися конкретним набором показників, що відображатимуть міграційні та демографічні системи. Обрані показники мають однаковий сенс та структуру обчислення для забезпечення їхньої однаковості. Для класифікації двадцяти чотирьох областей використовувались дані про наявне та постійне населення за 2021 рік:

- Наявна чисельність;
- Постійна чисельність;
- Кількість прибулих;
- Кількість вибулих;
- Кількість живонароджених;
- Кількість померлих;
- Природній приріст (кількість живонароджених мінус кількість померлих);

— Міграційний приріст (кількість прибулих мінус кількість вибулих).

Усі показники відображають характеристику міграційних процесів в різних регіонах України за 2021 рік. Отриманий кластерний розподіл слід розглядати як умовний, оскільки доступна статистична інформація є неповною. Вихідні дані для проведення аналізу наведені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Вихідні дані при аналізі міграційних процесів в регіонах України

Регіони	Н а я в н а ч и с е л ь н і с т ь	П о с т і й н а ч и с е л ь н і с т ь	К і л ь к і с т ь	К і л ь к і с т ь	Кіль кіст ь жив онар одж ени х	К і л ь к і с т ь	П р и р і с т	Мі г р а ц і й н и й п р и р і с т
Вінницька	15372 69	15301 84	140 14	1641 4	11486	253 79	- 13893	- 240 0
Волинська	10294 09	10266 81	107 10	1083 8	10448	143 44	- 3896	- 128
Дніпропетровс ька	31593 41	31560 32	274 48	2808 0	21309	552 90	- 33981	- 632
Донецька	41160 44	41031 59	142 93	1972 6	11036	371 31	- 26095	- 543 3
Житомирська	12018 53	12026 22	161 25	1678 1	9151	212 12	- 12061	- 656
Закарпатська	12519 60	12491 27	546 8	587 7	13503	167 56	- 3253	- 409
Запорізька	16769 58	16761 69	130 16	1503 7	10523	293 88	- 18865	- 202

								1
Івано-Франківська	13646 03	13618 77	125 87	1219 1	11793	191 77	- 7384	396
Київська	17847 87	17790 08	492 52	2449 0	14205	314 81	- 17276	2476 2
Кіровоградська	92661 8	92020 3	100 61	1246 6	6048	166 24	- 10576	- 240 5
Луганська	21286 17	21240 20	560 5	909 6	4013	151 13	- 11100	- 349 1
Львівська	25049 17	24865 47	259 13	2504 9	21129	363 27	- 15198	864
Миколаївська	11141 28	11134 13	948 1	1081 7	7633	177 65	- 10132	- 133 6
Одеська	23726 69	23616 09	284 02	2327 1	20555	348 09	- 14254	513 1
Полтавська	13792 53	13714 15	190 38	1851 5	8629	246 01	- 15972	523
Рівненська	11507 08	11496 48	144 62	1557 9	12164	155 52	- 3388	- 111 7
Сумська	10608 50	10586 58	128 83	1470 9	6002	189 71	- 12969	- 182 6
Тернопільська	10346 29	10313 78	108 50	1100 0	7846	158 29	- 7983	- 150
Харківська	26461 48	26305 12	387 11	3586 8	16729	441 99	- 27470	284 3
Херсонська	10223 10	10208 78	853 5	1033 4	7650	170 57	- 9407	- 179 9
Хмельницька	12492 45	12460 82	162 22	1600 8	9694	208 23	- 11129	214
Черкаська	11852 02	11815 73	148 84	1521 7	7223	207 61	- 13538	- 333
Чернівецька	89909 9	89603 4	619 9	672 2	8093	126 36	- 4543	- 523
Чернігівська	98399 8	97545 6	103 36	1133 5	5925	195 19	- 13594	- 999

складено автором на основі джерела [16] без врахування Автономна Республіка Крим

У цьому дослідженні використовується метод, що передбачає послідовне групування об'єктів в більш крупні сегменти, при цьому менші кластери постійно об'єднуються в більші. Для визначення відстаней між

кластерами обрано метод Варда, який дозволяє отримати більше число кластерів невеликого розміру і є обґрунтованим при аналізі масивів з невеликою кількістю спостережень (у цьому випадку аналізуються 24 області України). Перед кластерним аналізом всі показники були стандартизовані за допомогою процедури z-стандартизації, що дозволило привести шкали змінних до єдиного вигляду і уникнути впливу різномірності одиниць виміру на кінцевий результат. Після цього значення змінних мали середнє 0 і стандартне відхилення 1.

Загалом з дендрограми Варда видно, що можна виокремити 4 кластери областей України (див. рис. 2.1). Проведемо більш детальний аналіз кластерів областей України за методом k-середніх на основі наявних даних.

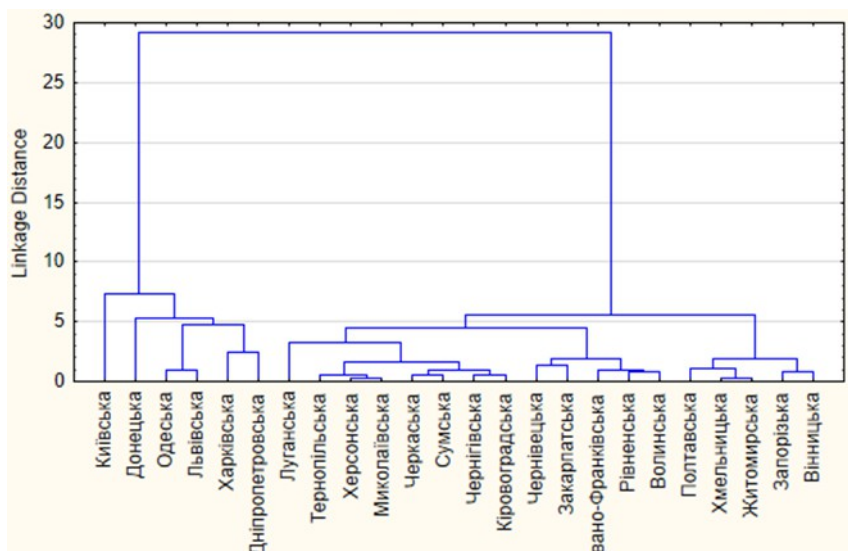


Рисунок 2.1 – Дендрограма за методом Варда

*складено автором на основі [Таблиці – 2.2]

Спостерігаємо чотири кластери, які представлені на рис. 2.2 із середніми нормованими значеннями. До першого кластеру входять 6 областей (25 %), до другого – 5 областей (20,8 %), до третього – 7 областей (29,2 %), а четвертий містить 6 областей, які були об'єктом дослідження (25 %).

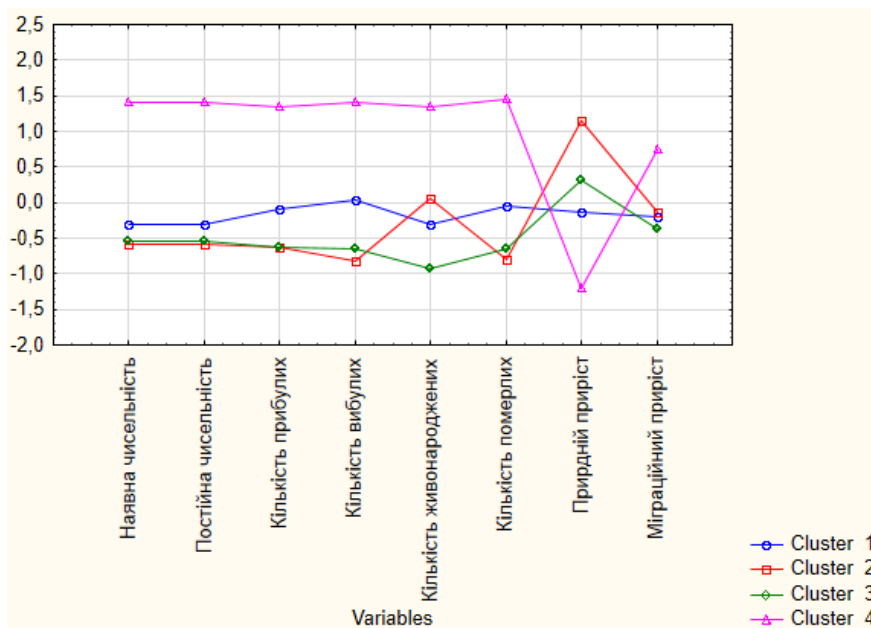


Рисунок 2.2 - Кластерний аналіз областей України за методом k-середніх

На підставі обчислень охарактеризуємо отримані дані, спочатку вказавши, які саме області увійшли до відповідних груп:

Перший кластер – Вінницька, Житомирська, Запорізька, Полтавська, Хмельницька та Черкаська області.

Другий кластер – Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Рівненська, Чернігівська області.

Третій кластер – Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Чернігівська області.

Четвертий кластер – Дніпропетровська, Донецька, Київська, Львівська, Одеська, Харківська області.

На основі обчислень можна описати дані для кожного кластера:

Кластер I: Облaсті в цьому кластері можна характеризувати як найбільш стабільні та середні, де наявне та постійне населення, механічний та природний приріст майже однакові. Кількість вибулих переважає над прибулими, а новонародженість менше за кількість померлих.

Кластер II: Облaсті цього кластера, порівняно з іншими двома, мають найбільше народженість, що призводить до високого природного приросту.

Кількість вибулих у них найнижча серед усіх груп, що свідчить про низький рівень міграції.

Кластер III: Області в цьому кластері відрізняються найменшою кількістю новонароджених, проте при цьому природний приріст є другим найвищим серед усіх груп.

Кластер IV: Області у цьому кластері мають високі та майже рівномірні значення всіх показників. Проте природний приріст населення є найнижчим серед усіх кластерів.

Загалом, щодо міграційних процесів, найбільше прибулих і вибулих зафіксовано у кластері IV, який включає області, що є туристично привабливими та великими за кількістю населення. Найменше змін у населенні, включаючи прибуття та виїзд, зафіксовано у кластері II, де розташовані області Західної України. Важливо відзначити, що розподіл на кластери є умовним через неповноту статистичної інформації, але цей підхід може бути розширений і доповнений новими показниками для подальшого вивчення. У цілому, нерівність між країнами та регіонами є ключовим фактором міграції.

На сьогоднішній день однією з ключових внутрішніх детермінант міграції населення є політичний аспект. Завдяки проведенню Антитерористичної операції на сході України, подальшій Операції об'єднаних сил та наступної повномасштабної війні, значно зросла кількість внутрішньо переміщених осіб. Під терміном "внутрішні переміщені особи" розуміють громадян України, іноземців або осіб без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах та мають право на постійне проживання в Україні, але були змушені залишити своє місце проживання через або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, систематичного насильства, порушень прав людини чи надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

Відсутність конкретних перспектив на припинення воєнних дій та швидке відновлення контролю держави над зазначеними територіями спричинила збільшення масштабів внутрішньої міграції населення протягом останніх років. Для більш детального аналізу їхнього впливу в періоди 2019 та 2021 років розглянемо відповідні дані у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Розподіл кількості внутрішньо переміщених осіб з окупованих територій по Україні

	станом на 02.01.2019 року	станом на 08.01.2020 року	станом на 04.01.2021 року	Динаміка зміни (протягом 2019-2020 років)	Динаміка зміни (протягом 2020-2021 років)
Кількість ВПО з тимчасово окупованих територій	1 512 435	1 433 454	1 459 170	-79 281	+25 716

складено автором на основі [21]

Під час аналізу внутрішньо переміщених осіб протягом останніх трьох років можна відзначити, що їх кількість зменшилася у 2020 році на понад 79 тисяч осіб. Однак, у наступному 2021 році спостерігається зростання їхньої кількості на 25 тисяч, що, хоча й не є значущим, все ж вказує на певний вплив на внутрішню міграцію.

Згідно з інформацією Міністерства соціальної політики, яке веде реєстрацію внутрішньо переміщених осіб з метою виділення їм грошової допомоги на проживання, кількість переселенців з територій, які не підконтрольні уряду України, становить близько 1,5 мільйона осіб. Після 2017 року загальна кількість переселенців стабілізувалася. Проте останнім часом спостерігається певне зростання їхньої кількості. Станом на грудень 2019 року було зареєстровано близько 1,52 мільйона переселенців, у грудні

2020 року – 1,43 мільйона, а в липні 2021 року – 1,47 мільйона, що на 40 тисяч більше, ніж у 2019 році [21].

Це зростання не пов'язане з новими переселеннями, але викликане пандемією, що розпочалася на початку 2019 року, та збільшенням рівня безробіття. Особи, які раніше не зверталися за допомогою, вирішили зареєструватися з метою отримання державної допомоги.

На рисунку 2.3 можна розглянути регіональний розподіл внутрішньо переміщених осіб протягом 2021 року, визначивши області з найбільшою та найменшою кількістю переселенців.

Рисунок 2.3. Внутрішньо переміщені особи за областями у 2021 році.

Аналізуючи інформацію на рисунку 2.3, можна прийти до висновку, що найбільша кількість внутрішньо переміщених осіб знаходиться на сході України, в той час як найменша – на заході. Значна частина цих переселенців залежить від державної підтримки, яка становить другий за обсягом джерело доходів для них, після заробітної плати. Однак головною проблемою для багатьох залишається відсутність власного житла, із лише 12% осіб, які його мають, і понад 60% змушені орендувати житло (оплата за яке значно погіршує їхню фінансову ситуацію). Додаткові 15% проживають у родичів чи знайомих [21].

За даними на березень 2021 року, зайнятість переміщених осіб значно зросла і становить 49%, в той час як зайнятість всього населення України віком 15–70 років складає 56%.

Згідно з проведеним соціальним опитуванням внутрішньо переміщених осіб, проведеним Міжнародною організацією праці у 2021 році, 24% респондентів повідомили, що під час карантину їм довелося брати

неоплачувані або частково оплачувані відпустки. Загалом серед працюючих українців цей показник становить 17% [31].

Навіть при всіх труднощах, з якими вони стикаються, 55% респондентів вважають себе інтегрованими в місцеву громаду, 34% – частково інтегрованими, а 39% заявили, що не мають наміру повертатися до місць попереднього проживання на непідконтрольних уряду територіях навіть після завершення конфлікту. Важливо зауважити, що в червні 2019 року таких респондентів було лише 34%.

Умови пандемії значно посилюють вразливість переміщених осіб, що в значній мірі обумовлено соціально-демографічними характеристиками цієї групи населення. За даними моніторингу, майже третина домогосподарств з дітьми очолюють жінки, а 14% домогосподарств ВПО включають людей з інвалідністю. До того ж 22% домогосподарств складаються лише з осіб, які старші за 60 років [31].

Причиною трудових міграцій громадян України за кордон слугує привабливість ринку праці західних країн, де пропонується високий рівень оплати праці та постійний зростання попиту на працю іноземців. Україна на сьогодні є одним із найбільших постачальників робочої сили для країн Європи. Трудові міграції є найпоширенішим явищем у всьому світі, їх визначає вплив різноманітних факторів, різноманітність за складом та масштабом, а також те, що населення прагне отримати більш високий дохід чи кращі можливості для реалізації свого потенціалу. Загалом цей рух спрямований до країн з вищим рівнем життя, і багато трудових мігрантів, які вже працюють за кордоном, не повертаються на рідну землю.

Внутрішні причини міграції українців також визначаються рядом факторів, серед яких основні:

- економічні аспекти включають низьку оплату праці, високий рівень безробіття, економічну нестабільність, складну систему оподаткування та дисбаланс на ринку праці;

– соціальні чинники охоплюють низьку якість освіти, невдовольючі умови праці, обмежений доступ до системи охорони здоров'я та відсутність можливостей для професійної самореалізації;

– політичні аспекти включають політичну нестабільність та корупцію у владних структурах, а також тривалий збройний конфлікт на сході України.

Таблиця 2.4 відображає динаміку міграційного руху населення України за останні роки, не враховуючи тимчасово окуповані території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та тимчасово окуповані території у Донецькій та Луганській областях. Для аналізу зовнішнього міграційного руху населення були виконані розрахунки, включаючи сальдо міграції та результативність міграції населення.

Сальдо міграції (чиста міграція або міграційний приріст) представляє собою різницю між кількістю осіб, які прибули в країну та тими, що вибули з неї протягом певного періоду.

$$CM = MP - MB \quad (2.1)$$

CM – сальдо міграції;

MP – масштаби прибуття; MB – масштаби вибуття.

Ефективність міграції визначається як співвідношення між кількістю осіб, які виїхали з певної території, та кількістю осіб, які прибули (вказує, скільки виїжджаючих осіб припадає на одного прибулого). Це важливий показник міграції, що свідчить про ступінь інтеграції мігрантів у країні (чим вище значення ефективності міграції, тим більший відсоток мігрантів, які успішно адаптувалися до нових умов проживання та працевлаштування).

$$PM = MB \setminus MP \quad (2.2)$$

PM – результативність міграції;

MP – масштаби прибуття;

MB – масштаби вибуття.

Числові характеристики міграції використовуються як в абсолютному, так і у відносному виразі у розрахунку на 1000 осіб відповідної території чи соціально-демографічної групи населення.

Таблиця 2.4

Міграційний рух населення 2017-2021 рр.

Рік	Кількість прибулих	Кількість вибулих	Міграційний приріст населення	Результативність міграції населення
2017	256 808	246 188	+10 620	1,043
2018	442 287	430 290	+11 997	1,027
2019	629 276	610 687	+18 589	1,030
2020	576 032	554 520	+21 512	1,038
2021	435 280	425 964	+9 316	1,021

складено автором на основі [21]

Показник результативності міграції визначається як відношення між кількістю осіб, що виїхали з певної території, до кількості осіб, що прибули (вказує, скільки виїжджаючих осіб припадає на одного прибулого). Це суттєвий показник міграційного процесу, що свідчить про рівень інтеграції мігрантів у країні (зі збільшенням значення показника ефективності міграції зростає відсоток мігрантів, які успішно адаптувалися до нових умов проживання та працевлаштування):

$$VM = MP + MB \quad (2.3)$$

VM – валова міграція;

MP – масштаби прибуття; MB – масштаби вибуття.

Важливо відзначити, що найзначущим фактором, який стимулює міграцію українського населення, є рівень оплати праці. Ще однією важливою складовою є рівень безробіття, який виявляється диспропорцією між кількістю претендентів на одне вакансійне місце: у 2016 році на одне вакансійне місце припадало 9 осіб, у 2017 році – 6 осіб, у 2018 році – 8 осіб, у

2019 році – 6 осіб. Проте, в листопаді того ж року цей показник зросло до трьох осіб, а у 2020 році знову склав 6 осіб на одну вакансію. Це свідчить про нерівновагу між попитом і пропозицією робочої сили на українському ринку праці.

Відповідно до досліджень Міжнародної організації з міграції (МОМ), кожен другий молодий українець віком від 20 до 35 років виражає бажання емігрувати з України. Розглянемо кількість прибулих та вибулих громадян України за останні два роки з розподілом за країнами світу в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Кількість міждержавних мігрантів за країнами в'їзду та виїзду у 2020-2021 рр.

	2020 рік			2021 рік		
	Кількість прибулих, осіб	Кількість вибулих, осіб	Міграційний приріст, осіб	Кількість прибулих, осіб	Кількість вибулих, осіб	Міграційний приріст, осіб
Країни Європи	11 822	10 863	959	8 429	6 276	2 153
Країни Америки	1 580	4 957	-3 377	1 006	1 508	-502
Країни Азії	24 091	8 069	16 022	12 421	8 442	3 979
Країни Африки	7 466	2 861	4 605	4 473	2 873	1 600
Країни Австралії та Океанії	5 2	39	13	32	22	10

складено автором на основі джерела [21]

Згідно із звітом Державної служби статистики України, серед основних країн, куди українці найчастіше емігрують, вказуються Російська Федерація, Польща, Італія та Чеська республіка.

Масштаб еміграції призводить до негативних наслідків, оскільки національна економіка втрачає свою найбільш мобільну та, зазвичай, кваліфіковану робочу силу, що призводить до старіння структури трудових ресурсів. Згідно з певними припущеннями, економіка України втратила близько 8% свого потенціалу через еміграцію.

На сучасному етапі трудові мігранти стають важливим фактором, що впливає на конкурентоспроможність економіки.

2.2. Специфіка міграційних процесів в умовах війни з російською федерацією

Україна представляє собою унікальну країну, обладнану значними ресурсами, не тільки в сфері земельних площ для сільського господарства та корисних копалин, але й наявністю значного людського потенціалу. За даними Worldometer на 2020 рік, населення України становило 43,73 млн осіб.

Український народ тісно пов'язаний із процесами внутрішньої міграції. У минулому українці освоювали вільні території, формуючи «слободи» для розвитку козацької держави. Згодом закріпачення призвело до обмеження можливостей народу змінювати своє місце проживання, але після скасування кріпацтва у 1861 році з'явилася можливість вільно переміщатися.

Початок ХХ століття був важким для багатьох країн світу. Після Першої світової війни розпалися імперії, капіталізм проник у життя, порушуючи старі господарські зв'язки. У цей період в Україні відбувся значний відтік селян до міст, оскільки це відкривало можливість для поліпшення умов життя.

Захоплення українських територій радянськими військами призвело до міграції українського дворянства та інтелігенції в інші країни для збереження життя та соціального статусу. За дослідженням О. Малиновської, понад 7% населення з Галичини, Буковини та Закарпаття мігрувало, зокрема, більше 400 тисяч осіб виїхали до США. Розкуркулення призвело до відібрання майна у населення та його висилки на північний-схід СРСР. У 1932-1933 роках голодомор суттєво зменшив сільське населення, викликаючи вимушену міграцію до міст, але влада забороняла цю міграцію, і порушення правил могло призвести до втрати життя.

Після Другої світової війни та в 1990-их роках відбулися значні етнічні та політичні чистки, репресії та депортації народів з певних територій. Операція "Вісла" у 1947 році, за рішенням вищих керівництв СРСР та

Польщі, призвела до примусової депортації 149,5 тисяч українців з Лемківщини, Надсяння, Підляшшя і Холмщини до західної частини Польщі.

Також у травні 1944 року відбулася депортація кримських татар з Криму до східних районів СРСР. Офіційно було депортовано близько 191 тисяч кримських татар, за даними Національного руху кримських татар кількість депортованих перевищила 423 тисяч.

В 1990-их роках після падіння "залізної завіси" розпочався сучасний процес міграції, що дозволив українцям виїжджати за кордон. Багато єврейського населення мігрувало до Ізраїлю, а також численні сім'ї виїхали в США та Канаду для покращення умов життя та об'єднання родин.

Після Революції Гідності в 2014 році в Україні відбулись зміни, орієнтуючись на курс до Європи та європейських цінностей. Російська Федерація анексувала Крим у березні 2014 року, спровокувавши велику кількість українців і кримських татар переїхати з півострова на материкову частину України, виражаючи незгоду з підкоренням під владою РФ. Росіяни, натомість, активно придбавали нерухомість в різних містах Криму та переїжджали туди назавжди.

Проведення активних бойових дій на території Донецької та Луганської областей у 2014-2015 роках і створення псевдодержавних утворень на частині зазначених областей призвели до зростання міграційних процесів, зокрема, біженців або вимушено переміщених осіб. У 2021 році кількість внутрішньо переміщених осіб з окупованих територій становила 1,470 мільйонів осіб [21].

Протягом останніх восьми років значно зросла кількість трудових мігрантів з України. За даними про міжнародну міграцію [31], Україна займає 8-е місце (близько 6 млн осіб) серед країн, громадяни яких виїжджають на роботу за кордон. Також важливо відзначити, що через простоту співпраці, легкість вивчення мови та існування спільного кордону, понад 1,5 мільйона українців обрали працю в Польщі.

Ситуація в Україні в суттєвий спосіб змінилася 24 лютого 2022 року, коли Російська Федерація повномасштабно вторглася на територію України, розпочавши війну. Ще у перший день російські війська завдали жертв серед мирного населення під час обстрілів і руйнували цивільну інфраструктуру. У зв'язку з постійними обстрілами та страхом за власне життя та здоров'я в перший день вже було багато біженців на західних кордонах України. У зв'язку з воєнним станом, виїзд чоловікам був заборонений через загальну мобілізацію, тому основну частину біженців із України складали жінки та діти.

Рисунок 2.4. Загальна кількість вимушено переміщених осіб за датою (сукупно) [21]

На 24 лютого 2022 року 80 тисяч українців покинули країну, і кількість біженців збільшується щодня. Станом на 15 травня 2022 року ця кількість вже досягла 6,224 мільйона осіб. З усіх сусідніх європейських країн найбільше українців прийняла Польща, а саме 4,350 мільйона осіб. Румунія

займає друге місце з 943 тисячами, Угорщина – третє із 627 тисячами осіб, Молдова прихистила 468 тисяч українців, а в Словаччину переселилося 433 тисячі осіб [45]. У той же час, при відкритті гуманітарних коридорів, Російська Федерація вивозить або, по суті, депортує людей із окупованих територій, загалом ця кількість становить 888 тисяч осіб. Ці дані проілюстровані на рисунку 2.5.

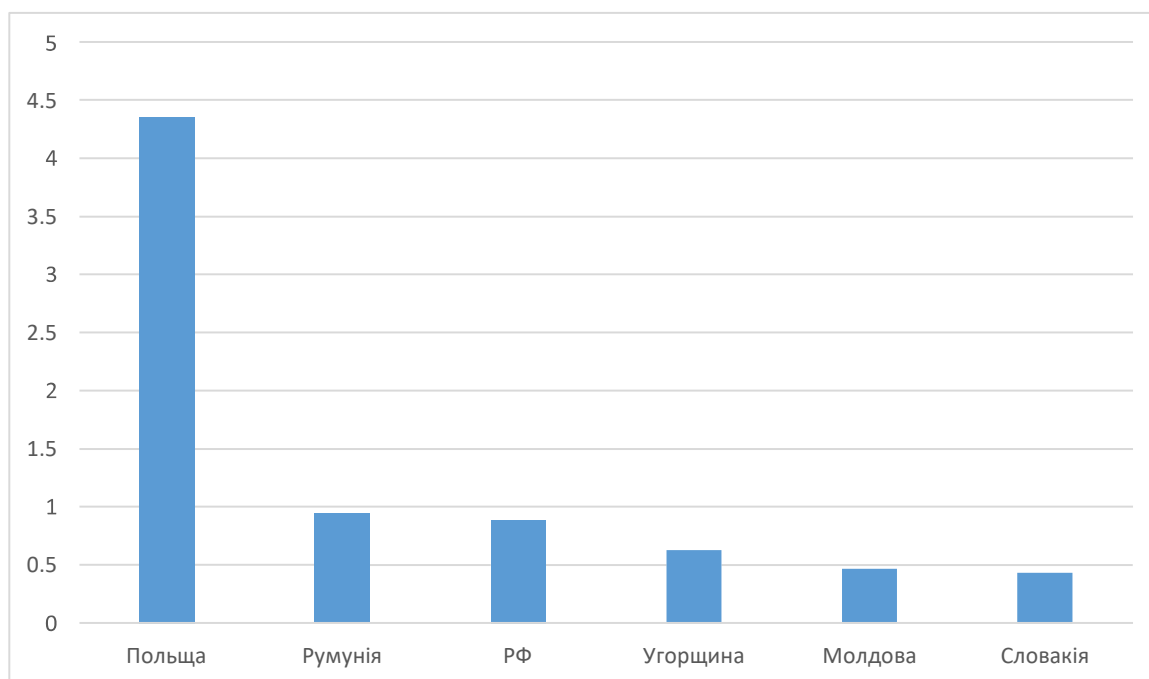


Рисунок 2.5. Кількість біженців з України з початку повномасштабної війни

Звісно, те, що приблизно 4,5 мільйонів осіб виїхали до Польщі, не означає, що вони на 100% залишились там, оскільки це могла бути лише перша країна на їхньому шляху, і подальші міграційні рухи можуть бути важко відстежити через відсутність кордонів між країнами Європейського Союзу.

Громадянам України надається можливість оформлення тимчасового захисту в будь-якій країні ЄС. Згідно з цим правом, тимчасовий захист може тривати один рік і подальше продовження залежить від ситуації в Україні. Права, передбачені Директивою про тимчасовий захист, включають дозвіл на проживання, доступ до ринку праці та житла, медичну допомогу та

можливість отримання освіти для дітей. Кожен, хто легально проживає в ЄС, також має право відкрити базовий банківський рахунок.

В той же час у прифронтових регіонах України місцеві органи влади вже займаються питанням майбутнього повернення свої громадян, які тимчасово виїхали в інші регіони. Так, у Краматорському районі, вже розроблено та затверджено Програму підтримки та інтеграції мешканців Краматорського району, які тимчасово компактно проживають у більш безпечних регіонах України та отримали статус внутрішньо переміщених осіб на 2024 рік.

Програмою передбачено об'єднання зусиль органів державної влади всіх рівнів, органів місцевого самоврядування, закладів освіти, культури, громадських об'єднань та інших організацій стосовно вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) у спільному напрямку діяльності та спрямована на забезпечення дотримання їх прав, свобод та законних інтересів, передбачених Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» та іншими нормативно-правовими актами.

Зокрема зазначається, що у зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації на територію України питання інтеграції ВПО та впровадження середньострокових рішень щодо внутрішнього переміщення залишається одним з першочергових питань, що потребують злагодженого та системного вирішення, координації дій райдержадміністрації, районної військової адміністрації, військових адміністрацій населених пунктів та громадянського суспільства.

Більшість ВПО, які перемістились у більш безпечні регіони України, потребують вирішення житлових питань, матеріальної, соціальної та інших видів допомоги. Зокрема, ВПО стикаються з проблемами розміщення, забезпечення належних умов проживання, безробіття, створення належних умов перебування дітей у закладах дошкільної та загальної середньої освіти, організації освітнього процесу у форматі дистанційного навчання, отримання освіти, доступу до медичних гарантій тощо.

Незважаючи на те, яку довгострокову життєву стратегію виберуть ВПО –осілости на нових місцях проживання чи тимчасового проживання до моменту повного врегулювання конфлікту, важливим є вирішення питання інтеграції ВПО у громади приймаючих територій. Інтеграція – це складний процес, особливо в умовах відмінностей у менталітеті населення різних територій. Переміщення значної кількості людей позначилося на розвитку приймаючих територіальних громад. Разом з тим ВПО мають значний трудовий, підприємницький, креативний потенціал, який міг би бути використаний для розвитку територій переміщення.

Тому в умовах сьогодення саме зазначена категорія населення заслуговує на підтримку держави й громадянського суспільства, є колосальним людським і соціальним капіталом для приймаючих територій, розвитку всіх сфер держави.

Зважаючи на невизначеність тривалості воєнного стану в Україні та необхідність створення умов для повернення в місця постійного проживання ВПО, розв'язання існуючих проблем потребує розробки та реалізації комплексної Районної Програми підтримки та інтеграції внутрішньо переміщених осіб Краматорського району, які тимчасово компактно проживають у більш безпечних регіонах України на 2024 рік.

Головною метою Програми є сприяння подальшій інтеграції внутрішньо переміщених осіб через усунення перешкод у реалізації їх прав та основоположних свобод, забезпечення повного доступу до адміністративних, соціальних, культурних та інших послуг, а також створення умов для розвитку потенціалу та посилення спроможності внутрішньо переміщених осіб у приймаючих територіальних громадах.

Крім того, Програма спрямована на:

- розв'язання основних проблем ВПО Краматорського району, які зареєстровані та перебувають у більш безпечних регіонах України;
- створення належних умов життєдіяльності;

- забезпечення соціальної, правової, фізичної, медичної, психофізіологічної, ментальної та матеріальної підтримки ВПО;
- сприяння у працевлаштуванні;
- підвищення самодостатності та незалежності ВПО з врахуванням інтересів приймаючих громад;
- забезпечення права на освіту;
- підтримку дітей та молоді;
- налагодження ефективної взаємодії ВПО з приймаючими громадами та органами державної влади на засадах партнерства, наслідком якої є усунення будь-яких проявів дискримінації та досягнення соціальної єдності;
- зменшення соціальної напруги серед ВПО;
- інтеграцію ВПО та впровадження рішень задля забезпечення реалізації та захисту їх прав, свобод і законних інтересів.

Реалізація Програми передбачається шляхом здійснення комплексу заходів протягом 2024 року для досягнення середньострокових рішень з метою розв'язання проблеми внутрішнього переміщення.

Впровадження ефективного механізму інтеграції ВПО, втілення рішень щодо забезпечення реалізації та захисту їх прав, налагодження ефективної взаємодії ВПО з приймаючими громадами та органами державної влади, органами місцевого самоврядування на засадах партнерства з метою досягнення соціальної єдності та усунення будь-яких проявів дискримінації, здійснюватиметься шляхом виконання заходів Програми.

Досягнути мети передбачається реалізацією таких заходів:

- задоволення як економічних, так і культурних та соціальних потреб ВПО;
- розбудова соціальної згуртованості, підвищення рівня соціально-економічного розвитку і стійкості територіальних громад;
- забезпечення права на житло, охорону здоров'я, соціальний та правовий захист, зайнятість, освіту, доступ до інформації тощо;

- розширення можливостей працевлаштування ВПО та зростання їх професійного рівня;
- створення сприятливих умов для проживання, навчання та оздоровлення дітей ВПО;
- підвищення активної ролі ВПО у житті територіальних громад Краматорського району шляхом взаємодії керівництва відповідних населених пунктів та ВПО.

2.3. Характеристика удосконалення публічного управління у сфері внутрішньої міграції населення

Міграційні процеси в Україні залишаються предметом державного регулювання, проте, незважаючи на їхню активність, міграційна політика відзначається непослідовністю, вибірковістю, недостатньою ефективністю та результативністю. У даній частині дослідження проведено аналіз державного регулювання міграційних процесів в Україні, виявлено його вплив на соціально-економічний розвиток країни.

Характеристика державного регулювання міграційних процесів населення України отримала критичну оцінку з огляду на:

- існуючий стан міграційної ситуації;
- відсутність конкретних управлінських заходів на різних етапах міграційних процесів, зокрема щодо регулювання потенціалу міграції, рееміграції та використання міграційного капіталу;
- невизначеність міграційних намірів населення та загальну, економічну і політичну нестабільність.

Неефективне державне регулювання міграційних процесів населення України є обумовленим кількома умовами.

По-перше, протягом 30 років незалежності країни не виникла належна політична культура, яка виявляється у ефективній взаємодії між владою та населенням, а також ефективності державної політики в різних сферах

суспільного та економічного життя. Низька політична культура є результатом політичної нестабільності, супроводжуваної періодичними кризами політичного, фінансово-економічного та безпекового характеру.

По-друге, в Україні не створена єдина державна політика з довгостроковим стратегічним плануванням, дисципліною управління програмно-цільовими завданнями, прозорим бюджетним фінансуванням та раціональним використанням фінансових ресурсів. Це обмежує ресурсне забезпечення управлінських рішень та призводить до нецільового використання ресурсів, що ускладнює досягнення очікуваних результатів.

По-третє, неефективна державна політика в економіці стримує розвиток підприємництва на інноваційних та конкурентних засадах, зменшуючи дохідність бюджетів на основі податкових платежів. Це призводить до втрати ресурсного підґрунтя для соціальної політики. Державне регулювання міграційних процесів, хоча потребує посилення економічного контексту, в першу чергу має соціально-захисний характер, але відсутність ресурсів для заходів соціального захисту та обмежений доступ до фінансових ресурсів погіршує можливості держави у регулюванні міграційних процесів.

Таким чином, в Україні сформувалась низка деструктивних передумов, які значно ускладнюють удосконалення державного регулювання міграційних процесів (рис. 2.9).

Рисунок 2.9. Базові деструктиви державного регулювання міграційних процесів населення України

Джерело: авторська розробка

Слід мати на увазі, що умови слабкої державної політики зазвичай призводять до того, що регулювання міграції відбувається в першу чергу у виняткових (крайніх) обставинах. В Україні поглиблення проблеми міграції в діяльності державних органів часто спричинене:

- змінами в процедурах перетину державного кордону, які, наприклад, настали після введення для України безвізового режиму з ЄС;
- необхідністю регулювання питань громадянства, які можуть виходити за межі територіальної цілісності;
- необхідністю вирішення питань вимушених мігрантів, таких як внутрішньо переміщені особи, біженці та шукачі притулку;
- стрімким зростанням виїзної трудової та освітньої міграції, яке значно впливає на демографічні процеси, економіку і ринки праці;
- надмірними навантаженнями на інфраструктуру переміщень через державний кордон, що часто висвітлюється в ЗМІ;
- проявами різних форм нетерпимості між місцевим населенням і мігрантами, як щодо громадян України за кордоном, так і стосовно іноземців в Україні;
- форс-мажорними обставинами із неочікуваною зміною правових, організаційних, економічних, соціальних, безпекових умов міграційних переміщень (наприклад, ситуація з COVID-19);
- окремими спробами «врегулювання» міграційних процесів через оподаткування доходів мігрантів, не надаючи при цьому жодних гарантій соціального захисту та підтримки.

Державна міграційна служба України (ДМСУ), яка працює протягом понад 10 років та здійснює свою діяльність відповідно до чинного положення протягом 7 років, внесла вагомий внесок у реалізацію ряду важливих управлінських заходів. Основні з них узагальнено в таблиці 2.8, проте також

вказано на наявні недоліки, які потребують виправлення для посилення позитивного впливу управлінських рішень.

Зазначимо, що протягом років функціонування ДМСУ були прийняті значущі нормативні акти, спрямовані на регулювання міграційних процесів. Важливим мотивуючим чинником для цього стало затвердження у 2010 році Плану дій з лібералізації візового режиму, що вимагало від України виконання визначених умов, включаючи удосконалення міграційного законодавства для забезпечення захисту прав мігрантів [88].

Таблиця 2.6

Основні заходи в сфері регулювання міграційних процесів за період діяльності ДМСУ з 2010 року

Проведені заходи	Поточні недоліки реалізації заходів
Правова регламентація концептуальних засад міграційної політики шляхом прийняття Концепції державної міграційної політики (2011 р.), Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року (2017 р.) та ін.	Низька результативність реалізації плану заходів реалізації стратегії
Удосконалення нормативно-правової бази з прийняттям законів України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» (2011 р.), «Про зовнішню трудову міграцію» (2015 р.), «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» (2018 р.) та ін.	Необхідність врегулювання виборчих прав мігрантів, питань оподаткування доходів мігрантів, конкретизації заходів реінтеграції після повернення
Утворення організаційно-управлінської вертикалі з відкриттям територіальних представництв ДМСУ	Збереження бюрократичного навантаження територіальних представництв з високою плинністю кадрів

<p>Удосконалення адміністративних процедур у частині ведення Єдиного державного демографічного реєстру</p>	<p>Недостатня захищеність інформації, невизначена взаємодія з іншими державними реєстрами</p>
<p>Впровадження національної системи біометричної верифікації громадян України, іноземців та осіб без громадянства з практичним використанням на пунктах пропуску систем фіксації біометричних даних</p>	<p>Тривалий процес впровадження для всіх категорій осіб, що здійснюють перетин державного кордону</p>
<p>Уточнення переліку послуг ДМСУ, що надаються на платній основі та конкретизація їхньої вартості (Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання адміністративних послуг у сфері міграції»)</p>	<p>Періодичний перегляд вартості Неможливість автоматично розрахувати вартість всіх видів послуг на сайті ДМСУ</p>
<p>Статистичне забезпечення аналізування міграційних процесів з виданням міграційного профілю, моніторингу, публікування даних щодо результатів основної діяльності з публічним звітуванням голови ДМСУ</p>	<p>Значні затримки в оновленні міграційного профілю, даних моніторингу міграційних процесів. Відсутність ініціатив щодо проведення всеукраїнського перепису</p>
<p>Формування електронних сервісів щодо оформлення паспорта (ID), отримання іноземного паспорта, підтвердження громадянства, інформування про факти порушення міграційного законодавства та ін.</p>	<p>Часті технічні збої, що призводять до призупинення видачі документів, породжують колапс в отриманні іншої документації та планування подальших дій</p>

<p>Адміністративні й правові вдосконалення щодо захисту іноземців з особливим правовим статусом, документації їх перебування (посвідчення, проїзних документів та ін.), діяльності пунктів тимчасового перебування, затвердження Правил оформлення віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію (2017 р.), затвердження плану заходів щодо інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, в українське суспільство на період до 2020 р.</p>	<p>Збереження значних нелегальних потоків з постійним порушенням справ щодо нелегального перетину державного кордону, зокрема через порт м. Одеса, річкові переправи Одеської, Румунської областей та ін.</p>
--	---

Джерело: узагальнено автором

У той же час, у таблиці 2.6 відзначено ключові недоліки, які потребують регламентації для ефективного управління міграційними процесами. Ці аспекти включають в себе врегулювання виборчих прав мігрантів, оподаткування доходів мігрантів та чітке визначення заходів щодо реінтеграції після повернення. Ці питання є насущними і потребують пріоритетного вирішення в рамках вдосконалення міграційного законодавства.

Щодо майбутнього розвитку міграційного законодавства України, важливо, з одного боку, враховувати нові виклики, такі як небезпеки нових епідемічних хвиль та загострення міграційної кризи, пов'язаної з припливом біженців з Афганістану та інших регіонів. З іншого боку, необхідно концептуалізувати правові засади щодо визначення предмета міграційного права, узгодження норм різних галузей права у регулюванні міграційних відносин, уточнення правового статусу всіх категорій мігрантів та усунення повторень та суперечностей у положеннях (колізій).

Отже, сучасну міграційну політику України неможливо визначити як етап формування. Державна міграційна служба України (ДМСУ) функціонує

вже понад 10 років, і є належне міграційне законодавство. Проте, до цього часу не визначено чіткий предмет державного регулювання в сфері міграції. Об'єктом цього дослідження є специфіка міграційних процесів, і їх визнання як основного об'єкта державного регулювання може сприяти управлінським рішенням для вирішення проблем формування потенціалу міграції, самого міграційного пересування та його наслідків.

Нинішня міграційна ситуація вказує на те, що державне регулювання міграційних процесів потребує конкретизації мети, завдань та очікуваних результатів на всіх етапах міграції. Існуюче інституційне забезпечення регулювання міграції повинно посилювати різні форми співпраці, об'єднуючи соціальні, економічні, міжнародні політики, політику розвитку регіонів і територіальних громад.

Аналіз існуючих практик регулювання міграційних процесів в Україні показав позитивні приклади, які слід зберігати і зміцнювати. Однак важливо впроваджувати ідеологію сприйняття міграції як активу для соціально-економічного розвитку України. Тому важливо визначити найбільш прийнятні та ефективні заходи для стимулювання інвестиційної активності мігрантів, як громадян України, так і іноземців. Водночас потрібно посилювати соціальну відповідальність міграційних процесів з пріоритетом на активну і системну співпрацю з інститутами діаспори, які вже зарекомендували себе як гаранті міжнародної підтримки у кризові періоди та проявили готовність до інших форм підтримки - фінансової, політичної, знаннєвої тощо.

Основою демократичної моделі державного регулювання повинна бути інтеракційна інтеграційна доктрина, яка передбачає забезпечення єдності в різноманітності на засадах соціальної рівності, політичної спільності та взаємодії культур. У той же час практика регулювання повинна передбачати партисипативний (залучення громадськості) та селективний (вибірковий) підходи, що дозволять зосередити ресурсне забезпечення владних рішень для досягнення максимального наслідкового ефекту.

Висновки до Розділу 2

У другому розділі дослідження було проведено аналіз основних демографічних та географічних аспектів сучасних міграційних процесів в Україні. Також розглянуто особливості міграцій в умовах конфлікту з Російською Федерацією та визначено характер удосконалення публічного управління у сфері внутрішньої міграції населення України.

Виявлено, що питання щодо поліпшення механізмів державного управління міграційними процесами вирішуються через активізацію міжнародного співробітництва та транскордонного партнерства. Створення повноцінного міграційного законодавства, здатного забезпечити ефективне керівництво міграційними процесами соціуму, може сприяти подоланню існуючих проблем у цій сфері.

Проте, слід відзначити, що на сьогоднішній день уряди національних держав зустрічають виклики у розробці комплексної та ефективної системи управління зовнішніми міграціями в Україні. Здійснений аналіз свідчить про зростання ризиків нелегальної міграції в Україні, що вимагає підвищення ефективності державних механізмів впливу на міграційні процеси як усередині країни, так і на її кордонах.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ РЕЕМІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ З УРАХУВАННЯМ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ТА СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

3.1. Шляхи розв'язання міграційних викликів в умовах війни

При повному розгортанні конфлікту кількість осіб, які залишили територію України та мігрували за кордон, досягає множини мільйонів [59]. Важливо усвідомлювати, що для деяких із них умови життя за межами України є більш вигідними і безпечнішими з об'єктивних причин, і вони не поспішають повертатися до своїх попередніх місць проживання. Спонування до рееміграції, міжнародні угоди, плани з реінтеграції українців та відновлення функціонування української спільноти, а також відновлення інститутів – ці процеси стануть необхідною складовою відновлення України після завершення війни.

У своєму дослідженні авторка використовує найточніше визначення терміну «рееміграція» згідно з Академічним тлумачним словником: «Рееміграція – повернення емігрантів на батьківщину». Важливо розрізнити поняття рееміграції та реадмісії, оскільки остання, згідно із Словником іншомовних слів, означає: «Згода держави на прийом назад на свою територію своїх громадян (а також, у деяких випадках, іноземців, що раніше перебували або проживали в цій державі), які підлягають депортації з іншої держави» [34].

Конфлікт із Російською Федерацією змусив мільйони українців покинути свої рідні домівки і переміститися або всередині самої України, або за її межі. Завдяки беззаперечній підтримці громадян України, їх родин і осіб, які мають право проживати на території України, з боку інших держав, на сьогоднішній день українці мають широкі можливості у світі.

США. Згідно з оголошенням Білого Дому, Сполучені Штати готові прийняти до 100 тисяч українських біженців [61]. З метою реалізації цього плану була запроваджена програма «Єднання заради України», яка дозволяє проживати в США без необхідності отримання міграційної візи чи статусу біженця. Ця ініціатива надає можливість законно проживати, працювати, отримувати соціальне страхування та користуватися всіма перевагами на території США протягом двох років. Особливістю є можливість мати спонсором свого життя як приватних громадян, так і некомерційних організацій [46]. До 25 квітня 2022 року українці також мали можливість перетинати кордон із США (головним чином з боку Мексики) без необхідності мати закордонний паспорт.

Канада. Уряд Канади відкрив можливість для осіб, які вже проживають на території країни, спонсорувати постійне переселення членів своїх сімей з України. Окрім програми об'єднання сімей, українці можуть подати заявку на участь у програмі екстреної міграції, відомої як «Canada-Ukraine Authorization for Emergency Travel» (CUAET). CUAET надає можливість проживати, працювати та навчатися в Канаді протягом трьох років з можливістю продовження в залежності від ситуації в Україні. Крім того, українці, які прибули без документів або чий документи закінчилися або закінчаться раніше виїзду з Канади, можуть отримати одноразові проїзні документи. Біженцям з України також надається можливість на два тижні безкоштовного проживання в готелі, шість тижнів фінансової допомоги у розмірі 500 доларів на тиждень, а деякі вищі навчальні заклади пропонують гранти для українських студентів, які покривають витрати на навчання [45].

Велика Британія. Країна надає можливість українцям, які мають родичів в країні, отримати сімейну візу на термін до трьох років. Також ця схема працює для осіб, у яких є родичі в ЄС, Ліхтенштейні, Ісландії, Норвегії або Швейцарії [52]. Крім того, у Великій Британії існує єдина соціальна виплата від уряду, призначена для непрацездатних осіб, осіб, які шукають роботу або мають низький рівень доходу. Одночасно сім'ї можуть

отримувати фінансову допомогу на дитину до 20 років (якщо особа навчається). При потребі також надається допомога у пошуку та оренді житла. [49].

Європейський Союз. У межах ЄС було ухвалено «Директиву про тимчасовий захист для осіб, вимушено переміщених з України» [44]. Згідно з її положеннями, громадяни України, члени їхніх сімей та особи, що законно проживали на території України, мають право на проживання, працевлаштування, освіту, медичну допомогу, доступ до банківських послуг, соціальну допомогу та інші пільги у країнах ЄС, Швейцарії, Норвегії, Ліхтенштейні та Ісландії. Термін дії тимчасового захисту різниться в кожній країні: наприклад, Франція надає можливість проживання на своїй території до 6 місяців, Австрія - до 1 року, а максимальний строк у Функціонуванні тимчасового захисту становить 3 роки.

Крім того, країни ЄС пропонують матеріальну допомогу українцям у вигляді грошей, житла, продуктів харчування, при цьому конкретні умови варіюються в залежності від країни. Багато країн також забезпечують українцям можливість безкоштовного використання громадського транспорту (Угорщина та Словаччина), безкоштовного відвідування музеїв та подій (Австрія) і так далі. Міжнародні організації, такі як ООН, УВКБ ООН, Міжнародна організація з міграції (МОМ), також надають матеріальну допомогу [43].

Водночас, спрощення процедур, пов'язаних із перебуванням за кордоном, та інші полегшення викликають певні ускладнення в контексті реєстрації українців та загальних міграційних процесів загалом:

– деяким незахищеним верствам населення, таким як інваліди, безробітні матері з дітьми та літні люди, проживання за кордоном може виглядати більш зручним. Вони можуть отримувати більше матеріальної та соціальної допомоги, а умови життя можуть бути більш пристосованими до їхніх потреб;

– надточне визначення кількості осіб, які переселились за кордон і планують повернутися після припинення або послаблення військових дій, ускладнене через хвилю патріотизму, призводить до недостовірності опитувань. Це утруднює адекватну оцінку масштабів проблеми та розробку плану дій відповідно до потреб;

– чоловіки, ймовірно, віддають перевагу тому, щоб приєднатися до сім'ї, яка виїхала та оселилася за кордоном, замість того, щоб повертати сім'ю до України;

– кваліфіковані спеціалісти можуть знайти високооплачувану роботу з комфортними умовами за кордоном, що може зменшити їхню бажаність повертатися на батьківщину;

– особам, які втратили житло, може бути легше почати нове життя за кордоном, ніж після закінчення війни в Україні;

– спрощені прикордонні перевірки дозволили багатьом українцям вивезти коштовне майно та гроші з України, і є невелика ймовірність, що ці кошти повернуться назад;

– Нелегальний вивіз дітей батьками без повідомлення та згоди інших родичів може призвести до кримінальної відповідальності при поверненні до України, що може призвести до того, що ці батьки залишаться за кордоном разом з дітьми;

– військовозобов'язані, які незаконно перетнули кордон і повернулися до України, можуть бути оштрафовані або позбавлені волі, що ускладнює їхнє повернення. Деякі з них, маючи достатньо грошей, можуть використовувати ці кошти для отримання громадянства, наприклад, на Кіпрі;

– багато українських жінок та дітей стали жертвами сексуального та трудового рабства;

– проживання за кордоном з великою ймовірністю може призвести до створення сім'ї та отримання іноземного громадянства замість українського;

– після певного періоду навчання, роботи та проживання в іншій країні можна подати на отримання громадянства чи дозволу на постійне проживання у цій країні;

– деякі особи, які виїжджали, особливо ті, хто покинув країну без документів, можуть подати на біженство, що ускладнює їхнє законне повернення до України. Це стосується також військовозобов'язаних осіб, які нелегально перетнули кордон України;

– люди, які пережили окупацію, втратили родину або просто знаходилися під обстрілами, можуть не мати сил або бути морально не готовими повертатися до України.

Отже, з урахуванням обсягів примусової міграції українських громадян, що є новим явищем для України та при цьому супроводжується рядом викликів, включаючи полегшення, надані іноземними країнами для допомоги українським громадянам, розумно вивчити зарубіжний досвід вирішення проблеми рееміграції громадян після війни чи іншого конфлікту.

3.2. Розроблення рекомендацій щодо застосування іноземного досвіду здійснення процесу рееміграції.

Процес рееміграції громадян будь-якої країни представляє собою комплексний та багатоетапний процес. Для успішного виконання цієї задачі всі включені сторони, такі як країна походження або громадянства, приймаюча країна, самі мігранти та у деяких випадках міжнародні організації, повинні співпрацювати та проявляти зацікавленість у всьому процесі. Якщо хоча б одна з цих сторін буде заважати процедурі або відхилятиметься від плану дій, узгоджених умовами процесу рееміграції, то виконання цього процесу буде відкладено.

Авторка розробила конкретні рекомендації щодо заходів та дій, які повинні бути забезпечені Україною, країною-приймачем українців,

міжнародними організаціями та мігрантами (див. таблицю 3.1.). Нижче надано докладний огляд кожної з запропонованих рекомендацій для України.

Орієнтовний перелік рекомендацій щодо можливих дій та заходів
суб'єктів реєміграції українських громадян

Суб'єкт	Рекомендації щодо можливих дій та заходів
Україна	<ul style="list-style-type: none"> – підписання договорів щодо повернення українців та пошуку дітей з іншими країнами/організаціями – відновлення українських паспортів та інших документів – організація тимчасового житла, надання безкоштовного житла – гарантія працевлаштування за минулою професією – допомога у працевлаштуванні, створення нових робочих місць – фінансова допомога, доступ до товарів першої необхідності – компенсація для людей, що втратили бізнес – надання посвідок на проживання членам новостворених сімей – підтримка відчуття зв'язку з Україною – організація громадських робіт з відбудови міст <ul style="list-style-type: none"> – встановлення відповідальності за агресивне ставлення до людей, що мігрували під час війни – врегулювання питання стосовно дітей-сиріт – надання психологічної підтримки
Країна-прихисток	<ul style="list-style-type: none"> – не перешкоджати процесам реєміграції – укладення договорів про відміну тимчасового захисту – допомога з дорогою – організація консульських пунктів – договори про реадмісію
Міжнародні організації	<ul style="list-style-type: none"> бути нейтральним та незацікавленим гравцем, де потрібно проведення реадмісії українців – забезпечення фінансування – надання початкового капіталу на заснування бізнесу
Мігрант	<ul style="list-style-type: none"> – легальністю міграції – дотримання етики – дотримання процедур – підтримка патріотизму та національного духу – не зловживати допомогою – поповнення державного бюджету

– укладення двосторонніх угод з іншими країнами для повернення українців. Це передбачає визначення низки положень, які мають бути узгоджені між Україною та країною, яка прийняла у себе українців. Однак, оскільки виконання цих заходів лежить на уряді приймаючої країни, ці деталі будуть розроблені у рекомендаціях для цієї країни;

– відновлення українських паспортів та інших документів. Після деокупації територій та завершення війни слід організувати програму щодо повернення українських громадян з території Російської Федерації та відновлення їхніх паспортів та інших документів. Наразі значна кількість українців, які перебувають на окупованих територіях, примусово отримують російські паспорти, а у багатьох випадках владою Росії знищуються їхні українські паспорти;

– організація тимчасового проживання. Багатьох українців під час війни залишили або пошкоджене житло, або воно стало небезпечним для проживання.

Отже, деякі особи, які були примушені виїхати як у межах України, так і за її межами, можуть зіткнутися з відсутністю можливості повернутися. Наприклад, станом на 19 травня 2022 року внаслідок воєнних дій було пошкоджено 38 600 тисяч квадратних метрів житлових будівель, оцінених у 33 877 мільйонів доларів. Для вирішення цієї проблеми в Львівській області благодійні організації "Ми маємо сили" та Leo States розпочали будівництво першого з трьох запланованих кварталів модульного міста вже на 20 травня [56]. Крім того, на 7 квітня 2022 року США надали 18 модульних будинків для розташування на Західній Україні [53]. У майбутньому планується зведення подібних житлових одиниць і в інших регіонах України, щоб особи, які були переміщені, могли тимчасово проживати та очікувати відновлення постійного житла. Наприклад, у рамках проєкту Слави Балбека "Re:Ukraine" розроблено модель тимчасових модульних будинків для переселенців у різних областях України [48]:

– забезпечення можливості працевлаштування за попередньою професією. Багато фахівців, таких як учителі, лікарі, працівники підприємств, аеропортів та музеїв, втратили роботу через руйнування інфраструктури. Наприклад, за даними проєкту «Росія заплатить», станом на 19 травня 2022 року було зруйновано 1067 закладів середньої та вищої освіти [25]. Хоча відновлення критичної інфраструктури після завершення війни є фактом,

ініціювання програми, що гарантує можливість повернення на роботу при відновленні інфраструктури та роботі закладу, може сприяти поверненню людей до України чи їхнього попереднього місця проживання;

– допомога в трудовому працевлаштуванні. Велика кількість українців втратила свою роботу під час війни через різні причини, такі як зменшення штату, банкрутство, руйнування інфраструктури і т. д. Для успішного повернення українців важливо, щоб вони мали можливість заробляти на своє життя. Це може бути досягнуто створенням спеціального органу, який відповідатиме за допомогу українцям у працевлаштуванні, що відповідає їхній професійній підготовці та навичкам;

– надання фінансової підтримки. Умови війни призвели до того, що Україна створила програму «Спідтримка», яка передбачала надання початкової фінансової допомоги в розмірі 6,5 тисяч гривень для фізичних осіб, юридичних осіб та ФОП. Також передбачено виплати для офіційно зареєстрованих ВПО, які переїхали з областей, де тривають бойові дії, тимчасово окупованих територій та блокованих громад. Також надається компенсація для підприємців, які втратили бізнес. Планується надавати допомогу жителям тільки що звільнених територій та тим, хто виїхав чи залишився на окупованих територіях. Таким чином, це може стати джерелом фінансової підтримки для тих, хто працевлаштовується за кордоном або в іншій області та планує повернутися в Україну. [24];

– забезпечення безкоштовного житла без можливості вибору місця проживання може бути вирішенням для осіб, які втратили житло через війну, особливо якщо це житло не було власністю конкретних осіб, а орендувалося. Це може включати будівництво бюджетних будинків у селах або інших місцевостях, залучаючи мешканців. Житло буде надаватися безкоштовно, але будуть встановлені правила користування, такі як заборона здачі в оренду, переїзду до закінчення певного терміну або в разі відсутності заміни, обов'язкове виконання волонтерських робіт для розвитку громади тощо. Це

не лише вирішить проблему житла, але й сприятиме розвитку і відновленню територій, що потребують такого заходу;

– створення нових робочих місць може виявитися важким завданням для бізнесів через подорожчання матеріалів та складнощі в логістичних процесах. Залучення українців до роботи за кордоном також ускладнює ситуацію. Скасування мит, безперешкодний доступ до міжнародних ринків та заохочення іноземних компаній до роботи в Україні може стати стимулом для росту виробництва та створення нових робочих місць. Наприклад, скасування мит на всі товари з України з боку ЄС є позитивним кроком. Також важливо спробувати привернути іноземні компанії через відкриття представництв або залучення українських працівників до віддаленої роботи для цих компаній. Зокрема, можливо варто розглянути спрощення процедур отримання заробітної плати за роботу на іноземні компанії, які не мають окремого філіалу в Україні та не можуть офіційно працевлаштовувати громадян України. Це може включати створення окремої державної програми для таких випадків, оскільки на сьогоднішній день вони мають відкривати ФОП 3 групи для легального отримання заробітної плати, що може бути не дуже зручно;

– відшкодування для тих, хто втратив бізнес, може включати компенсацію втрати нерухомості для тих, хто був змушений припинити підприємницьку діяльність через втрату або пошкодження будівель. Це може аналогічно до компенсації втрати житла. Підтримка підприємницької діяльності може включати зменшення податкового навантаження, податкові канікули та інші заходи. Також, надання мікrokредитів для створення нових бізнесів може бути варіантом для тих, хто постраждав від війни;

– організоване надання посвідок на проживання членам новостворених сімей, що може виникнути через створення нових сімей українців, які перебувають за кордоном. Такий процес може допомогти забезпечити їм правовий статус українців та визнання їхнього проживання в Україні;

– підтримка зв'язку з Україною для українців, що перебувають за кордоном, може включати онлайн навчання в українських закладах, проведення онлайн заходів, лекцій та мітингів на підтримку України. Також може бути важливою організація підготовки до українських державних екзаменів за кордоном та надання доступу до необхідних ресурсів, як це робить, наприклад, компанія Google, яка надала 43 тисячі ноутбуків українським вчителям для проведення онлайн занять. Організації, які об'єднують українців за кордоном, такі як Креативна Січ Павла Вржеша, також грають важливу роль у підтримці українців за кордоном та наданні допомоги Збройним силам та Україні в цілому [60];

– організація громадських робіт для військовозобов'язаних осіб, які нелегально перетнули кордони країни, може включати виконання громадських робіт на волонтерській основі, таких як будівництво та інші види робіт. Це може бути альтернативою до покарання у вигляді позбавлення волі при їхньому поверненні до України. Замість цього, особа може відпрацювати певну кількість годин на громадських роботах, щоб уникнути ув'язнення;

– встановлення відповідальності за агресивне ставлення до осіб, що мігрували під час війни, може включати в себе адміністративну чи кримінальну відповідальність для тих, хто виявляє нечемне та грубе поводження з тими, хто повертається в Україну під час або після воєнних подій. Це може визначатися на основі легальних рішень, прийнятих під час воєнних дій;

– укладення договорів щодо пошуку дітей, які були викрадені у законних батьків, може включати співпрацю з пропускними пунктами інших країн, поліцією та іноземними органами. Вирішення цієї проблеми може забезпечити взаємодію для ідентифікації та повернення в Україну дітей до їхніх законних опікунів;

– вирішення питання дітей-сиріт, які залишилися без батьків через війну, може включати надання права на усиновлення цих дітей громадянам

інших країн, але з важливою умовою – пріоритет надається українським сім'ям. Також важливо надавати матеріальну та фінансову підтримку українським сім'ям, які беруть на виховання цих дітей;

- забезпечення доступу до товарів першої необхідності в містах та населених пунктах України може полегшити адаптацію людей в перші дні після повернення;

- надання психологічної підтримки залишається важливим елементом допомоги українцям під час та після війни. Запровадження безкоштовної гарячої лінії, групової та індивідуальної психологічної допомоги як онлайн, так і офлайн, може бути ефективним рішенням;

- саведені рекомендації для країн, що приймають вимушених мігрантів з України, включають не перешкоджання процесу реєміграції, надання підтримки при поверненні до України, анулювання тимчасового проживання та надання деякого терміну для повернення, збереження фінансової допомоги для безкоштовного повернення та створення консультаційних пунктів для інформування та допомоги при реєміграції.

Потенційні дії міжнародних організацій:

- міжнародним організаціям слід залишатися нейтральними та безпристрасними учасниками. Зараз, більше ніж коли-небудь, важливо, щоб міжнародні організації допомагали українській владі в евакуації людей з окупованих територій, особливо з тих областей, де громадян України не випускають живими. Також важливо забезпечити підтримку в поверненні громадян, яких незаконно вивезла російська влада, або тих, що переїхали з-під обстрілів на території, що не підконтрольна Україні, але бажають повернутися. При цьому, недопустимо, щоб міжнародні організації без попередньої згоди України вивозили громадян України на територію Російської Федерації, не гарантуючи їхню подальшу безпеку та не обговорюючи можливість їхнього повернення на батьківщину;

- проведення реадмісії українців міжнародними організаціями, такими як МОМ, може виявитися корисним. У випадку порушення

мігрантами законів країни перебування, програми повернення та реінтеграції цих осіб відповідних міжнародних організацій можуть стати важливими для громадян України у майбутньому;

- міжнародні організації можуть служити одним із основних джерел матеріальної та фінансової підтримки для українців. Таким чином, організація фінансової та матеріальної допомоги для повертаючихся громадян України може бути ефективним заходом. Прикладом є програма REAG/GARP, яка надає квитки на транспорт, грошову допомогу та медичну допомогу для біженців та осіб, що отримали додатковий захист у Німеччині, які повертаються додому;

- забезпечення початкового капіталу на власний бізнес може бути важливим елементом для українців, які втратили свої домівки та майно. Наприклад, організація може вирішити, куди переселити сім'ю, надавши їм початковий капітал (як гроші, так і обладнання) для створення власного бізнесу. Програма MOM, яка успішно функціонує з 2015 року для переселенців зі сходу, може служити взірцем [31].

Рекомендації стосовно заходів та дій, що мають бути забезпечені мігрантом:

- законність міграції передбачає, що мігрант повинен перших керуватися дотриманням законів та правил при в'їзді в країну призначення, щоб уникнути можливих проблем при поверненні. Крім того, важливо поважати правила та норми цієї країни під час перебування;

- стриманість моралі є ключовою для мігранта, який має дотримуватися соціальних норм і правил, поважати громадян країни призначення та утримуватися від негативного ставлення, що може викликати неприязнь до України. Така негативна реакція може вплинути на міжнародну підтримку в умовах конфлікту;

- правильне виконання процедур важливо при участі в програмах повернення до України, щоб уникнути зайвих ускладнень та сприяти ефективному процесу повернення;

– підтримка патріотизму та національного духу є важливою, і мігранти можуть внести свій вклад, нагадуючи світові про трагедію, яка розгортається в Україні. Звернення уваги світу на ситуацію сприяє збереженню міжнародної підтримки;

– уникання зловживань отриманою допомогою є важливим, оскільки ресурси, що надаються, є обмеженими. Мігранти повинні розуміти, що фінансова та матеріальна допомога нескінченна, і призначена тим, хто її дійсно потребує;

– здійснення внеску в державний бюджет є важливим для відновлення економіки. Мігранти можуть сплачувати податки, комунальні платежі та інші обов'язкові внески, що сприятиме поповненню бюджету і створенню необхідних ресурсів для відбудови країни та підтримки населення.

Отже, організація рееміграції громадян України є складним багатоетапним процесом, що вимагає спільних зусиль усіх учасників. Цей процес не обмежується виконанням одного заходу у конкретний момент часу, але включає виконання ряду процедур на кожному етапі, починаючи від перебування українців у країні-прихистку і закінчуючи поверненням в Україну.

Питання міграції існувало в Україні перед вторгненням російської федерації через недосконале та неповне законодавство, відсутність стратегії привертання мігрантів або реемігрантів тощо. З початком війни масштаб цієї проблеми зростає до рівня, який раніше не був спостережений в Україні чи в сучасному світі загалом. Крім того, проблема ускладнюється викликами від полегшення перебування в інших країнах до порушення громадянами законів України.

Враховуючи унікальність ситуації, імплементація досвіду інших країн є недоцільною через різні підходи, інше місцезнаходження, відмінність у владі, репутацію мігрантів і таке інше. Отже, Україні слід розробити власний напрямок розбудови, в якому враховуються думки країн-прихистку,

міжнародних організацій та самих мігрантів. Реалізація реєміграції буде складним, тривалим та багатоликим процесом, але без її впровадження Україна ризикує втратити значну частку свого населення і, разом з тим, існування як незалежної держави з власною національною ідентичністю.

3.3. Шляхи удосконалення управління у сфері внутрішньої міграції населення

Карантинні обмеження, які застосували більшість країн світу, значно зменшили можливості міжнародної мобільності. Економічна криза, викликана цими заходами, матиме ще більший вплив на міграційні процеси. Оцінка наслідків закриття кордонів є складною, але можна зазначити, що повернення трудових мігрантів і ускладнення виїзду на сезонні роботи для тих, хто регулярно здійснює таку працю, суттєво вразить добробут значної кількості українців. Це призведе до посилення конкуренції на внутрішньому ринку праці та зменшення обсягу валютних надходжень в країну.

Такий розвиток подій може поглибити економічну рецесію та сприяти виїзду з території держави, як тільки знову з'явиться така можливість, що вже трапляється. У той же час, повернення мігрантів може допомогти зменшити дефіцит робочої сили, необхідної для економіки, що може сприяти швидшому виходу з кризи. Складні наслідки COVID-19 для розвитку міграційних процесів вимагають від держави збалансованої та різнобічної реакції [8].

Також варто відзначити, що внаслідок трудової міграції виникає новий термін – «соціальне сиротство». Навіть при наявності живих батьків багато українських дітей стають сиротами, оскільки їхні батьки залишають батьківщину у пошуках кращого майбутнього та забезпечення, залишаючи своїх дітей без опіки та матеріальної підтримки.

В українському суспільстві існує ряд серйозних проблем, які виникають вже з моменту народження особи і визначаються нестабільною соціально-економічною ситуацією. Серед цих проблем можна виділити такі як розлучення батьків, відсутність стабільного житла, безробіття одного чи обох батьків, неповна або багатодітна сім'я, непридатна атмосфера та конфлікти, що призводять до поширення як біологічного, так і соціального сирітства. Світогляд людини формується в сім'ї через встановлені норми поведінки, смаки, орієнтації, пріоритети та трудові навички, що в кінцевому результаті визначають її як особистість.

Держава має приймати комплексні заходи та розробляти довгострокові та короткострокові плани, які охоплюватимуть усі аспекти конкретних проблем. Ці плани повинні базуватися на глибокому аналізі та прогнозі впливу на інші супутні сектори, оскільки всі процеси взаємопов'язані.

У зв'язку із сучасною ситуацією у світі, Україна повинна прийняти наступні заходи для покращення міграційної політики:

1. Створення інтерактивного онлайн середовища для обміну інформацією з громадянами держави, де можна задавати питання та отримувати відповіді на актуальні теми. Це сприятиме зменшенню кількості осіб, які звертаються до різних установ, та допоможе виявити законодавчі прогалини через створення переліку стандартних запитань та відповідей.

2. Створення органу міграційного управління, якому буде передано виключно функції регулювання та управління міграційними процесами в країні. Важливо уникати покладання на нього обов'язків інших органів та створити головний та територіальні підрозділи відповідно до чинного законодавства.

3. Здійснення реальної оцінки кількості осіб, що повернулися, в різних регіонах та по всій Україні, з урахуванням їхнього складу, професійної підготовки та потреб.

4. Вдосконалення навчальних програм для підготовки та перепідготовки населення та поліпшення консультативної підтримки осіб.

Створення гарячих ліній, мобільних додатків або веб-сайтів із інформацією про різні професії та тести на визначення схильності до них.

5. Забезпечення консультацій для працівників пенсійного та передпенсійного віку у пенсійних фондах. Визначення фахівців, які надають консультації та допомагають трудовим мігрантам у реалізації прав на пенсійне забезпечення, отримане за кордоном.

6. Активізація служб соціальної допомоги родинам, які потребують допомоги, відповідно до чинного законодавства та опинилися у складній життєвій ситуації.

Для повного використання та збереження населення, яке вже прибуло в країну та існуючого доцільно буде також здійснити такі заходи:

1. Посилити та удосконалити нагляд у сфері міграції за допомогою створення Міністерства регулювання міграції на центральному та регіональному рівнях, які будуть відповідальні за реєстрацію, опитування, оцінку, прогнозування та надання обґрунтованих відповідей на загальну ситуацію для розробки комплексних та узгоджених стратегій дій.

2. Впровадити новітні підходи у міграційній політиці, враховуючи глобальну обстановку та інноваційні технології. Розробити перелік країн, які можуть бути вільною зоною для перетину кордонів, а також визначити необхідні кроки для виїзду, враховуючи рекомендації Всесвітньої організації охорони здоров'я.

3. Розробити план заходів для протидії глибокій кризі на національних та регіональних ринках.

4. Стимулювати провідні фінансові установи країни розробкою пакету фінансових послуг для осіб-мігрантів.

5. Розробити законодавчі ініціативи для полегшення управління малим та середнім бізнесом і сприяння їхньому розвитку.

6. Удосконалити механізми виконання діючих угод щодо пенсійного та соціального забезпечення.

7. Провести моніторинг ринків праці, де найбільше представлені українці, для оцінки їхньої ситуації та прогнозування подальшого розвитку міграційних процесів.

8. Підвищити престижність життя та праці в Україні серед молоді, активізувати освітню роботу у школах та вищих навчальних закладах для формування свідомого вибору місця проживання. Заохочувати розвиток молодіжного підприємництва та підтримувати молодіжні підприємства через надання певних пільг оподаткування для підприємств, де 80% або більше працівників молодше 25 років.

9. Збільшити обсяг прогнозування ринку праці для передбачення змін у попиті та пропозиції. Швидше адаптувати навчання кадрів до сучасних вимог для зменшення наслідків професійно-кваліфікованого дисбалансу та підвищення можливостей працевлаштування за фахом в Україні.

10. Впровадити міжнародний досвід прогнозування навичок робочої сили та навчання протягом життя для підвищення конкурентоспроможності національної робочої сили. Забезпечити адаптацію реемігрантів до нових умов та гарантувати державний захист їхніх прав у разі порушення їхніх інтересів за кордоном.

11. Поліпшення умов праці з метою залучення та утримання працівників, спрямоване на зменшення ризиків дефіциту робочої сили в подальшому.

12. Підтримка розвитку оберненої освітньої міграції за допомогою надання певних пільг при отриманні закордонної освіти у вигляді кредиту, за умови повернення та працевлаштування в країні, здобувши освіту за кордоном.

13. Здійснення кардинальної реформи податкової системи з орієнтацією на ринкову економіку європейського типу. Ця реформа включає в себе збільшення державних витрат на розвиток секторів охорони здоров'я, соціального забезпечення, соціального страхування, освіти, науки, культури

та інших. Орієнтація на довіру бізнесу до держави, підтримка підприємництва та збільшення робочих місць включає заходи для стимулювання підприємництва та зменшення використання «конвертів» для виплати зарплати. Також врахування впровадження прогресивної системи оподаткування та надання податкових пільг для нових робочих місць та проектів, спрямованих на створення нових виробництв.

Основною метою вдосконалення державної міграційної політики є впровадження заходів з регулювання міграційних потоків з України. Замість припинення трудової міграції, що недосяжне в сучасних умовах та при вільному доступі до інформації про ринки праці інших країн, метою є встановлення ефективного механізму для тимчасового переміщення трудових мігрантів.

Для полегшення та стимулювання процесу рееміграції передбачається розробка механізму зарахування трудового стажу працівникам, які працювали закордоном офіційно, для набуття права на отримання пенсійного забезпечення. Для реалізації цього процесу необхідно укласти двосторонні договори між Україною та основними країнами-реципієнтами українських робітників щодо взаємного зарахування стажу. Також важливо укласти договори між Україною та країнами походження мігрантів, які працюють в Україні.

За інформацією Міністерства соціальної політики, на даний момент Україна уклала двосторонні міждержавні договори з питань праці, зайнятості та соціального забезпечення з 10 країнами, міжурядові договори з 12 країнами, а також міжвідомчі договори з 19 країнами [21].

Грошові трансферти від українських робітників-мігрантів наразі становлять значний джерело валютних надходжень для України. Розумно спростити механізм переказів коштів з-за кордону, оскільки значна частина таких переказів здійснюється неофіційними каналами через високі вартості та обмежену фінансову грамотність мігрантів та отримувачів в Україні.

Зниження вартості грошових переказів та встановлення пільгового митного оподаткування інвестиційних товарів може сприяти збільшенню легальних каналів переказів. Для підвищення обсягів переказів через банківську систему важливо розширити спектр послуг для мігрантів, а також встановити представництва чи кореспондентські рахунки українських банків за кордоном, особливо у країнах, де працює велика кількість українців.

Для успішного використання потенціалу населення важливо впроваджувати цілеспрямовані заходи держави на різних рівнях. Такі заходи повинні враховувати політику зайнятості, програми підтримки малого бізнесу, соціальний захист, інвестиційну політику, демографічні заходи та інші аспекти.

Найбільший ефект може бути досягнутий лише за умови успішного поєднання заходів та врахування особливостей різноманітних органів влади та міністерств. При цьому, повернені українці повинні розглядатися не як потенційні носії вірусу, а як можливість покращення економічної ситуації в країні. Для цього важливо вивчати та обліковувати інформацію про повернуті особи. Ситуація, яка виникла у 2020 році, могла внести зміни на ринку праці, оскільки поверталися головним чином ті, чий строк перебування за кордоном закінчувались, наприклад, працівники сезонних робіт. Така циркуляція українців є типовою, оскільки мігранти вирушають на короткий термін, а потім повертаються, створюючи постійну нестабільність у різні періоди року. Втрата можливості виїзду може призвести до термінового пошуку роботи в ситуації економічної нестабільності, що актуально під час карантину.

Перш ніж повторно вводити жорсткі карантинні обмеження, уряд має розробити антикризовий план. Однак це стає викликом через ряд проблем, таких як ведення війни на сході України та невідконтрольні території. Це ускладнює здійснення центральних заходів через тривалу економічну кризу. При розробці плану важливо, щоб кожне міністерство висловило своє бачення, враховуючи всі ризики та ймовірні наслідки. Підхід має бути

комплексним, з особливою увагою до людських ресурсів та вже існуючих міграційних проблем, що виникли під час пандемії.

У період карантину, кризи та антитерористичних операцій, спостерігається зменшення заробітних плат та звільнення працівників, тому важливо спрямувати увагу на самозайнятість населення та створити сприятливі умови для розвитку малого бізнесу. Це можна здійснити шляхом спрощення реєстрації, податкової системи та створення конкурентоспроможних умов для внутрішнього ринку. Також важливо розглядати створення центрів допомоги з фінансовою грамотністю та курсів для розпочинання малого бізнесу. Заохочення переказів мігрантів та їхнє інвестиційне використання може сприяти зменшенню обсягів приватних переказів в країну.

Для прийняття ефективних управлінських рішень, спрямованих на поліпшення ситуації, необхідно провести реальну оцінку та прогноз чисельності тих, хто вже повернувся в Україну. Важливо врахувати, що українські мігранти є бажаними в багатьох країнах, і деякі країни розглядають їх як цінний ресурс, що сприяє економічному розвитку. На додаток до економічних труднощів, українці намагаються зберігати своє місце праці.

Враховуючи вказані факти, важливо змінювати теперішню ситуацію не тільки через повернення мігрантів, але й через зменшення їхнього виїзду. Деякі країни Європейського союзу навіть рекомендують полегшити перетин кордону для сезонних працівників та здійснювати для них екстрені медичні перевірки. Така практика свідчить про те, що трудова міграція українців є тимчасовою та може змінюватися залежно від економічної ситуації в країні та розвитку економіки українців за кордоном.

Для визначення прогнозів повернення мігрантів необхідна детальна інформація про економічну ситуацію в країнах призначення, статус українців на ринку праці та їхні настрої. Українські дипломатичні установи за кордоном можуть забезпечити цю інформацію. Також важливо

проаналізувати інформацію, яку надають закордонні українські установи, які вивчають настрої інших країн для більш глибокого аналізу.

Отже, для стабілізації міграційного фону важливо приймати обґрунтовані адміністративно-управлінські рішення, які враховують всі аспекти, визначені на рисунку 3.1.

Рисунок 3.1. Рисунок 3.1 – Схема удосконалення міграційного законодавства

Отже, прийняття адміністративно-управлінських рішень, таких як створення самостійного міграційного апарату управління, розробка сучасної міграційної політики, поліпшення роботи відповідних служб, розробка законодавчих актів для спрощення бізнес-процесів, розробка різноманітних планів дій та інше, має велике значення. Ці рішення можуть призвести до створення або удосконалення новітньої системи механізму регулювання, що сприятиме створенню необхідних робочих місць. Постійний моніторинг і прогнозування настроїв населення є ключовим у забезпеченні цих змін, і для

цього важливе використання інноваційних технологій та їх введення в повсякденний вжиток.

Всі ці зміни мають також вплинути на соціокультурні настрої, і вони залежатимуть від правильних популяризацій сімейних цінностей та розвитку інтересів сім'ї, дітей та молоді в державі. Удосконалення міграційної державної політики в майбутньому може сприяти збереженню, розвитку та покращенню головного державного активу - людського капіталу.

Тільки комплексна державна політика дозволить зберегти існуючий трудовий потенціал України та сприятиме залученню нового, що стане основою для успішного розвитку країни і забезпечить її конкурентоспроможність у глобальній економічній системі.

Висновки до Розділу 3

У третьому розділі розглянуті шляхи вирішення міграційних викликів у умовах війни, сформульовані рекомендації щодо використання зарубіжного досвіду реалізації процесу рееміграції та визначені напрямки вдосконалення управління внутрішньою міграцією населення.

Важливо відзначити, що через значний обсяг примусової міграції українських громадян, новий для України досвід стикається із численними викликами, включаючи полегшення, надані іншими країнами для допомоги українцям. Зокрема, слід звернутися до зарубіжного досвіду вирішення проблем рееміграції після війни чи конфлікту.

Треба підкреслити, що організація рееміграції громадян України - це багатоетапний процес, що вимагає об'єднання зусиль всіх учасників. Він включає в себе ряд заходів на кожному етапі, починаючи від перебування українців у країні-прихистку і закінчуючи життям після повернення в Україну.

Зазначимо, що проблема міграції в Україні існувала перед початком повномасштабної війни, через відсутність регулюючого та ефективного законодавства, відсутність політики залучення чи рееміграції власних громадян. З початком війни масштаб цієї проблеми зріс до раніше невидимих рівнів. Змінюється також і характер проблеми, який ускладнюється полегшенням проживання в інших країнах та порушенням законодавства України громадянами.

Імплементация досвіду інших країн, хоча і корисна, повністю недоцільна через різницю в підходах, місцезнаходженні, діяльності влади та інших аспектах. Отже, Україна повинна розробити власний вектор вирішення цих питань, залучаючи країни-прихистки, міжнародні організації та самих мігрантів. Реалізація рееміграції буде складним та тривалим процесом, але без його впровадження Україна може втратити суттєву частину своїх

громадян та стати загрозою для своєї незалежності та національної ідентичності.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження вирішило важливе науково-практичне завдання з поглиблення теоретико-методичних засад та обґрунтування методико-прикладних рекомендацій щодо державного регулювання міграційних процесів для забезпечення соціально-економічного розвитку національної економіки.

У першому розділі викладено теоретичні основи публічного управління в сфері внутрішньої міграції, проаналізовано нормативно-правову базу удосконалення цього управління, а також представлено іноземний досвід у цій сфері та можливі шляхи його застосування в Україні.

У другому розділі розглянуті основні демографічні та географічні особливості сучасних міграційних процесів в Україні. Здійснено аналіз специфіки міграційних процесів у місті Маріуполь в умовах війни з Російською Федерацією та сформульовано характеристику удосконалення публічного управління у сфері внутрішньої міграції населення в зазначеному місті та в Україні в цілому.

Загалом, виведено деякі перші висновки. Внутрішньодержавна міграція залишається основною формою територіальної мобільності населення України, і хоча спостерігається скорочення переселень для постійного проживання, зростає маятникова міграція в міста та індустріальні центри. Незважаючи на це, рівень мобільності населення в Україні залишається низьким, що утруднює повне використання трудового та інтелектуального потенціалу країни. У другому розділі визначено, що вдосконалення механізмів державного управління міграційними процесами можливе завдяки активізації міжнародного співробітництва та транскордонного партнерства.

За допомогою створення повноцінного міграційного законодавства, яке забезпечує ефективне керівництво міграційними процесами держави, можливе подолання всіх існуючих проблем у сфері міграції. Однак важливо

відзначити, що на сьогодні уряди національних держав розглядають питання розробки цілісної та ефективної системи управління зовнішніми міграціями в Україні. Проведений аналіз свідчить про зростання ризиків нелегальної міграції в Україні, що вимагає підвищення ефективності державних механізмів впливу на міграційні процеси як всередині країни, так і на її кордонах.

У третьому розділі були розглянуті шляхи вирішення міграційних викликів в умовах війни. Були розроблені рекомендації щодо використання зарубіжного досвіду рееміграції та визначені напрями удосконалення управління в сфері внутрішньої міграції населення.

Слід відзначити, що через розміри примусової міграції українських громадян, яка представляє собою новий досвід для України, і з урахуванням складнощів, включаючи полегшення, надані іноземними державами для допомоги українським громадянам, доцільно вивчити зарубіжний досвід вирішення проблеми рееміграції громадян після війни чи інших конфліктів. Разом з тим, якщо раніше головні обмеження міграції викликані пандемією, то 2022 рік повністю змінив ситуацію через початок повномасштабної війни.

Під час виконання цієї кваліфікаційної роботи було досягнуто поставленої мети, а саме – досліджено особливості сучасних міграційних процесів у світі та визначено роль України в цих процесах. Крім того, були успішно виконані поставлені завдання, зокрема:

- вивчено теоретичні основи міграційних процесів, їх сутність та зміст;
- визначено характеристики та особливості сучасних міграційних потоків;
- проаналізовано етапи міжнародних міграційних процесів та оцінено вплив глобалізації на міграцію;
- вивчено особливості міграційної політики країн ЄС;
- оцінено світові тенденції міграції населення;

– розглянуто фактори, що впливають на міграційні тенденції та процеси, проведено дослідження особливостей українських міграційних процесів та оцінено вплив російсько-української війни на них;

– здійснено аналіз наслідків та викликів, що виникають внаслідок розвитку міграційних процесів у світі;

– розроблено практичні рекомендації щодо впровадження іноземного досвіду у реалізацію процесу рееміграції.

З початку 2014 року Україна високо стоїть перед викликами збройної агресії Російської Федерації. Внаслідок воєнних подій та тимчасової окупації частини Донецької та Луганської областей, а також Автономної Республіки Крим, наші громадяни були змушені шукати притулку в інших частинах країни та за кордоном.

Починаючи з 24 лютого 2022 року, масштаби внутрішньої та зовнішньої міграції наших співгромадян раптово змінилися через повномасштабні воєнні дії на території України.

З урахуванням підвищення рівня внутрішньої та зовнішньої міграції українців з небезпечних регіонів перед державою постало стратегічне завдання — збереження трудового потенціалу суспільства. Метою було запобігти виїзду наших громадян за кордон у пошуках роботи. Також було важливо стимулювати повернення тих, хто вже залишив Україну.

З урахуванням того, що з лютого цього року безпековий аспект став пріоритетним, люди переміщувалися в регіони, що умовно вважалися безпечними, ігноруючи специфіку місцевої економіки. Це призвело до дисбалансу на ринку праці, де люди не можуть знайти собі місце через несоответствие їхніх професій актуальним вакансіям в даному регіоні. Крім того, релокований бізнес зіткнувся з труднощами в пошуку кваліфікованих працівників, які відповідали б його потребам, оскільки економіка нового регіону спрямована на інші сфери виробництва.

У деяких містах спостерігається дефіцит робочих місць при наявності вільної робочої сили, тоді як в інших є надлишок вакансій, але недостатньо

кваліфікованих працівників. Оцінка попиту на робочу силу в різних регіонах стає ключовою у цьому контексті.

На основі результатів аналізу розумно скласти перелік наявних вакансій та потрібних професій для кожного регіону. Це дозволить впровадити систему мотивації для громадян, які переїжджають в різні регіони.

Спільна відповідальність держави та місцевих органів управління у справі заохочення працездатного населення відкриває можливості для збереження працездатного населення в Україні. Це забезпечить містам та регіонам фінансові витрати від оподаткування, а також допоможе державі у підтримці економіки.

Державна політика повинна спрямовуватися на те, щоб регіони бачили во внутрішньо переміщених особах важливий ресурс та нові можливості, а не лише як соціальне навантаження та проблему.

Запропонований симбіоз дослідження ринку праці та мотивації населення дозволить зробити процеси внутрішньої міграції якісними та пропорційними: люди, що переїжджають, матимуть змогу обирати регіон, де їм буде зручно задовольнити свої базові соціальні потреби у житлі та роботі.

Такий підхід дозволить зберегти трудовий потенціал та підтримати економіку України. Важливою частиною впорядкування процесів внутрішньої міграції є взаємодія держави та місцевих органів. Держава визначає базові правила, а муніципалітети реалізують конкретні заходи, такі як організація житла та співпраця з роботодавцями.

На сьогодні Україна отримує значну підтримку від різноманітних міжнародних партнерів та донорів, що допомагає вирішувати базові потреби населення, такі як харчування, медикаменти, засоби гігієни і т.д. Важливим етапом у розвитку має стати перехід до інвестиційної підтримки.

Інвестиційні програми, спрямовані на реконструкцію пошкоджених чи зруйнованих будівель, відкриття нових підприємств або підтримку існуючих бізнесів, можуть стати ключовою формою інвестиційної підтримки. Державні

замовлення, спрямовані на підтримку малих та середніх підприємств у регіонах, також можуть стати важливою частиною української економіки.

Асоціація міст України має великий потенціал для аналізу проблемних аспектів та розробки пропозицій щодо їх вирішення. Співпраця з Президентом України та профільними міністерствами, зокрема Міністерством реінтеграції тимчасово окупованих територій, є важливою для успішного діалогу державної та місцевої влади.

Партнерство з країнами, які наразі надають фінансову підтримку Україні та українцям за кордоном, потребує переосмислення пріоритетів через розробку системи мотивації. Важливим етапом буде виведення наших громадян із залежності від соціальних виплат, створення умов для їхнього повернення та активного участі у відновленні нашої держави.

Після стабілізації ситуації та відновлення безпеки в Україні важливо розробити концепцію заохочення громадян до повернення та активної участі в економічному відновленні країни. Синхронізація цих процесів з міжнародними партнерами та зменшення їхньої підтримки повинні стати частиною цієї концепції.

Зусилля та кошти, які наразі надаються у вигляді дотацій та підтримки, мають бути перетворені в інвестиції для відновлення та розвитку нашої держави.

На сьогоднішній день аналіз та дослідження сучасного стану та нових викликів, пов'язаних із міграційними процесами в Україні, стали актуальною проблемою через повномасштабне вторгнення Російської Федерації, яке призвело до кардинальних змін у функціонуванні українського суспільства. Метою даної кваліфікаційної роботи було вивчення змін динаміки та особливостей міграційних потоків в Україні, визначення тенденцій, сучасних міграційних викликів, а також розробка рекомендацій щодо вирішення проблеми рееміграції українських громадян.

Під час аналізу міграційної політики України було розглянуто її розвиток з часу утворення держави та протягом останніх тридцяти років.

Виявлено, що державні рішення в цій сфері в основному приймаються як реакція на існуючі події, а не як послідовні та цілеспрямовані дії з метою вирішення проблем. Зокрема, в період від 1991 до 2000 років були ухвалені фундаментальні закони, які стали основою для міграційної політики.

Проте, хоча відзначено прогрес у створенні міграційного законодавства та встановленні міжнародних відносин, функції у сфері міграції залишаються неоднозначними та розпорошеними. Відсутність централізованого органу виконавчої влади та концепції державної міграційної політики призводить до відсутності єдиної стратегії та безвідповідальності у цьому напрямку.

Загалом можна стверджувати, що протягом першого десятиліття XXI століття увага до міграційних процесів в Україні зросла, однак потребує систематизації та єдиної стратегії для ефективного вирішення викликів, що стоять перед країною.

Міграційні процеси в Україні піддавалися впливу різноманітних факторів, включаючи економічні, соціальні, культурні, політичні та екологічні аспекти. Зовнішньою причиною трудових міграцій громадян України за кордон стала привабливість ринку праці країн заходу, високий рівень оплати праці та зростання попиту на іноземних працівників. Серед внутрішніх факторів трудових міграцій українських громадян можна виділити дисбаланс на національному ринку праці, соціально-економічну кризу та політичну нестабільність.

За період з 2017 по 2020 роки в Україні спостерігається стабільність показників внутрішньої міграції, проте важливо відзначити тенденцію зменшення середньої чисельності наявного та постійного населення в державі, що складає практично 200 тисяч осіб щорічно. Важливо враховувати, що ці дані стосуються лише офіційно фіксованих переселень і не враховують тимчасових переміщень, зокрема вимушених.

Області з найвищою кількістю внутрішньо переміщених осіб включають Донецьку, Луганську, Харківську та місто Київ, тоді як Чернівецька, Волинська, Тернопільська, Рівненська, Івано-Франківська та

Закарпатська області мають найменшу кількість внутрішньо переміщених осіб.

Виявлено основні тенденції міграційних процесів в Україні, які включають зростання кількості емігрантів, перетворення маятникової міграції на постійну, інтенсивність торгівлі людьми, зміни у розподілі між міським та сільським населенням, а також зменшення виданих дозволів на імміграцію та еміграцію.

Варто відзначити винятки з цих тенденцій у 2014-2015 та 2020 роках, спричинені бойовими подіями на сході країни та пандемією COVID-19 відповідно. Серед ключових особливостей української міграції виділяються від'ємне сальдо приросту, фемінізований склад мігрантів та чоловічий склад біженців, низьке культурне різноманіття, де більшість мігрантів є нащадками українців або представниками сімей із нерозвинутих країн Африки та Азії.

Україна функціонує як країна транзиту та призначення для нелегальних мігрантів, що легально перетинають кордон, але нелегально перебувають у країні. Трудові та освітні міграції є основними категоріями емігрантів, з країнами призначення, зокрема Польщею, Чехією та Німеччиною.

Аналізуючи динаміку та географію міграцій у військових умовах, спостерігаються такі тренди, як переселення на захід країни, вимушена міграція літніх людей та жінок до сусідніх країн, примусова міграція до Росії та Білорусі, а також часткове повернення мігрантів до України з метою захисту держави. Потенційні результати міграційних процесів включають зменшення наукового потенціалу, конкурентоспроможності країни, соціальних конфліктів та вимивання культурних традицій та мови.

Аналіз сучасних досліджень міграційних процесів в Україні виявив недостатню розкритість питання рееміграції громадян. Останній розділ статті визначає та обґрунтовує основні виклики, пов'язані зі сучасною міграцією населення. Ці виклики включають порушення законодавства, полегшене проживання за кордоном, покращення добробуту, порушення прав та свобод

громадян, психологічний тиск, возз'єднання чи створення сім'ї, оформлення біженства, разом із економічною складовою проблеми.

Критичний аналіз досвіду інших країн підкреслює часткову доцільність запозичення, зокрема стосовно міжнародних організацій, але вказує на гостру потребу в розробці власного вектору рееміграції громадян. Авторка формулює рекомендації щодо заходів, спрямованих на заохочення повернення українців, зокрема після завершення воєнних дій на території України. Визначено ключові суб'єкти, такі як Україна, країна-приймач, міжнародні організації та мігранти, та описано їхні потенційні кроки для успішної рееміграції громадян України, такі як укладення міжнародних договорів, забезпечення тимчасового житла, надання підтримки та допомоги, організація консультаційних пунктів і забезпечення шляху до України.

Для стабілізації міграційного фону в Україні потрібні вірні адміністративно-управлінські рішення, такі як створення самостійного міграційного апарату управління, розробка новітньої міграційної політики, покращення роботи служб, спрощення законодавства для бізнесу та розробка різноманітних планів дій. Ці заходи є важливими для подальшого розвитку країни. Держава повинна сприяти впровадженню правильних сімейних цінностей та захоплення інтересами сім'ї, дітей та молоді, оскільки вони є майбутнім поколінням. Удосконалення міграційної державної політики буде сприяти збереженню людського капіталу України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1) Адеподжу А. Взаимосвязь между внутренней и международной миграцией: африканская действительность. Международный журнал социальных наук. 1999. № 024. С. 101 - 111.
- 2) Бортник Н., Єсімов С., Мороз Н. Міграційні процеси: поняття, сутність, сучасний стан. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2017. № 884. С. 64–71.
- 3) Веб-сайт Креативна січ. Режим доступу: <https://creativesich.com>
- 4) Демиденко О. Інтелектуальна міграція українців на рубежі ХХ- ХХІ століть: масштаби та основні характеристики явища. Історико- політичні проблеми сучасного світу. 2019. № 39. С. 174-181. Режим доступу: <https://doi.org/10.31861/mhpi2019.39.174-181>
- 5) Дідківська Л. Причини і наслідки інтелектуальної міграції в Україні. Економіка України. 2020. № 3(700). С. 65–76. Режим доступу: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2020.03.065>
- 6) Дмитрук Б., Чудаєва І. Еміграційні процеси в Україні: мотивації, тенденції та наслідки для країни. Економіка та держава. 2018. № 1. С. 4–10.
- 7) Закон України «Про імміграцію» №2491-III (2001). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2491-14>
- 8) Закон України «Про режим іноземного інвестування» №93/96 - ВР (1996). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-вр>
- 9) Иноземцев В. Иммиграция: новая проблема нового столетия. Социологические исследования. 2003. № 4. С. 64 - 72.
- 10) Каслз С. Международная миграция в начале ХХІ века: глобальные тенденции и проблемы. Международный журнал социальных наук. 2001. № 032. С. 27 - 42.
- 11) Курбет О. Міжнародна трудова міграція в незалежній Україні: риси та особливості. Історія народного господарства та економічної думки

України. 2020. Вип. 53. С. 363-386. Режим доступу:
http://ingedu.org.ua/docs/IN_2020_53_362.pdf

12)Лібанова Е. Зовнішні трудові міграції українців: масштаби, причини, наслідки. Демографія та соціальна економіка. 2018. № 2. С. 11-26. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2018_2_3

13)Макознак Е. Международная классификация категорий мигрантов. Соціальні виміри суспільства. Збірник наукових праць. 2002. Випуск 5. 516 с.

14)Малиновська О. Трудова міграція громадян України за кордон: виклики та шляхи реагування. Ринок праці та зайнятість населення. 2018. № 3. С. 39-44. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpzn_2018_3_8

15)Матвіїшин Є.Г., Дзюрах Ю.М. Прогнозування демографічних змін на сільських територіях в областях України Аграрна економіка. Т.14. №1-2. 2021. С. 91-102. <https://doi.org/10.31734/agrarecon2021.01-02.091>

16) Міграція в Україні: цифри і факти. 2021. Режим доступу: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbdl1861/files/documents/migration_in_ukraine_facts_and_figures_2021-ukr_web.pdf

17)Окольски М.Миграционное давление на Европу. Международная миграция населения: Россия и современный мир. Вынужденная миграция. М.: МАКС Пресс. 2001. Вып. 6. С. 46—54.

18)Офіційний сайт Державного центру зайнятості. Режим доступу: <https://www.dcz.gov.ua>

19)Офіційний сайт Державної міграційної служби України. Режим доступу: <https://dmsu.gov.ua/diyalnist/statistichni-dani.html>

20)Офіційний сайт Державної прикордонної служби України. Режим доступу: <https://dpsu.gov.ua/ua/activity/ohorona-kordonu/>

21)Офіційний сайт Державної служби статистики в Україні. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

22)Офіційний сайт Українського державного центру міжнародної освіти. Режим доступу: <https://studyinukraine.gov.ua>

23)Павлів-Самоїл Н. Вимушена міграція як наслідок порушених прав. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки. 2019. Вип. 21. С. 70-76. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2019_21_12.

24) Портал ДІЯ. Режим доступу: <https://diia.gov.ua>

25) Проєкт KSI Institute спільно з Офісом Президента України, Міністерством економіки. Росія заплатить. Режим доступу: <https://damaged.in.ua>

26)Проєкт Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне перетинання державного кордону України з порушенням вимог нормативно – правових норм в особливий період чи під час дії правового режиму воєнного стану» від 17.03.2022 / № 7171. Режим доступу: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39240>

27)Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять. Політичний менеджмент. 2006. № 2. С. 127-139

28)Романюк М., Смутчак З. Міграція наукових кадрів та заходи її зменшення з метою збереження інтелектуального потенціалу України. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2017. Вип. 31. С. 134-141.

29)Руденко Є. Елла Лібанова: Виявилось, що ковбаса за 2.20 для нас – не найважливіше.Українська Правда. 2022. Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/04/7/7337849/>

30)Садова. У., Рісна Р. Реєміграція як механізм соціальної політики у справах внутрішньо переміщених осіб в Україні. Регіональна економіка. 2015. № 2. С. 55-64.

31)Сайт офіційного представництва МОМ в Україні. Режим доступу: <https://ukraine.iom.int/uk>

32)Самаєва Ю. Як повернути людей в Україну. Інтерв'ю з експертом у сфері міграційної політики Андрієм Гайдуцьким. ZN.UA. 2022. Режим доступу: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/jak-povernuti-ljudej-v-ukrajinu.html>

33)Сидорчук О.Г. Цілі державного регулювання внутрішнього ринку праці за умов запровадження інституційних реформ / О. Г. Сидорчук, О. І. Клепанчук // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського : науковий журнал. Серія: Економіка і управління. – м. Київ. – 2020. – Том 31 (70). №1 – С.79-84. DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/70-1-13>

34)Словник іншомовних слів (2001-2022). Режим доступу: <https://www.jnsm.com.ua/sis/pro.shtml>

35)Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970 - 1980). Режим доступу: <http://sum.in.ua>

36)Смутчак З. Нелегальна міграція в Україні: передумови, особливості та можливі наслідки. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. Вип.16. С. 609-613.

37)Смутчак. З. Управління процесами рееміграції на етапі інтегрування України до європейського простору. Причорноморські економічні студії. 2019. № 37. С. 174-178.

38)Соловйов. Є. Внутрішня вимушена міграція: український вимір. Evropsky politicky a pravni diskurz. 2018. № 5. С. 37-43.

39)Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. 2020. Вип.7 (21). 505 с. Режим доступу: <https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/mon2020.pdf>

40)Христофоров В. Україна отримала модульні будинки від США для біженців з зони бойових дій. Промисловий портал. 2022. Режим доступу: <https://uprom.info/news/ukrayina-otrymala-modulni-budynky-vid-ssha-dlya-bizhenciv-z-zony-bojovyh-dij-foto/>

41)Шелюк В. Соціальна міграція: Етапи, функції, типи. Перспективи. 2001. № 3 (15). С. 45-50.

42) Ясь О. Еміграція. Енциклопедія Сучасної України. Режим доступу: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=17837

43) An official website of Council of the European Union. Режим доступу: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/05/24/ukraine-council-adopts-temporary-trade-liberalisation-with-ukraine/>

44) An official website of European Union. European Commission. Режим доступу: https://ec.europa.eu/info/index_en

45) An official website of Government of Canada. Режим доступу: <https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/services/immigrate-canada/ukraine-measures.html>

46) An official website of the United States government. U.S. Citizenship and Immigration Services. Режим доступу: <https://www.uscis.gov/humanitarian/uniting-for-ukraine-ukrainian>

47) An official website of the United States government. U.S. Customs and Border Protection. Режим доступу: <https://www.cbp.gov>

48) Balbek Bureau Website. Система RE:UKRAINE. Режим доступу: <https://www.balbek.com/reukraine>

49) British Red Cross. Режим доступу: https://www.redcross.org.uk/-/media/documents/get-help-as-a-refugee/ukraine/information-leaflet-for-ukrainians-arriving-in-the-uk_ukrainian_april.pdf?la=en&hash=1785B82FDABC4302067CFF3BBAE8994658299963

50) Collinson S. Europe and International Migration. Pinter Publishers. 1994. 210 p.

51) Eurostat. Режим доступу: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/home>

52) GOV.UK. Режим доступу: <https://www.gov.uk/guidance/apply-for-a-ukraine-family-scheme-visa>

53)Information portal on voluntary return and reintegration. REAG/GARP.
Режим доступу: <https://www.returningfromgermany.de/en/programmes/reag-garp/>

54) International Organization for Migration. Режим доступу:
<https://www.iom.int/key-migration-terms>

55)Krasivsky Orest. Migration Processes in Ukraine: A Threat To National Security Or A Prospect For Regional *Development*. *Міграційні процеси в Україні: загроза національній безпеці або перспектива регіонального розвитку* // Proceedings of the 34th International Business Information Management Association Conference (IBIMA) 2019. Vision 2025: Education Excellence and Management of Innovations through Sustainable Economic Competitive Advantage. P. 11947-11954. ISBN: 978-0-9998551-3-3 **Scopus. 70 pkt.** Konferencja indeksowana na liście Ministerstwa Nauki pozycja 629 str 3078. Pkt 70 – dziedzina informatyka techniczna, telekomunikacja i informatyka pkt 70 LINK

56)LeoStates Website. Режим доступу: <https://www.leostates.com>

57)Melita C., Magnuson K., Molander J., Skotte H. Returning Home. An Evaluation of Sida`s Integrated Area Programmes in Bosnia and Herzegovina. Sida Evaluation. 2005. № 2001-2390. Режим доступу:
<https://www.oecd.org/derec/sweden/37315417.pdf>

58)Ravenstein E.G. The Laws of Migration. Journal of the Statistical Society of London. Vol. 48. No. 2. 1885. pp. 167–235.

59)Refugees Operational Portal. Режим доступу:
https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine#_ga=2.247971463.1612703358.1653514650-424299937.1651862003

60) Start Wien Website. Режим доступу: <https://start.wien.gv.at>

61)The White House official website. Режим доступу:
<https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/03/24/fact-sheet-the-biden-administration-announces-new-humanitarian-development-and-democracy-assistance-to-ukraine-and-the-surrounding-region/>

62)UNdata. Режим доступа: <http://data.un.org/Glossary.aspx?q=long-term%20migrant>

63)UNESCO Institute for Statistics website. Режим доступа: <http://uis.unesco.org/en/home>

64)UNHCR. Iran. Voluntary Repatriation. Режим доступа: <https://www.unhcr.org/ir/voluntary-repatriation/>

65)UNHCR. The UN Refugee Agency. Voluntary Repatriation of Somali Refugees from Kenya: Operations Strategy 2015-2019. Режим доступа: <https://www.unhcr.org/5616280b9.pdfar>

66)United Nations Database. Режим доступа: <https://www.un.org/en/library/page/print-scan-copy>

67)UNMIK. UNDP. Sustainable partnerships for assistance to minority returns to Kosovo. SPARK. March 2011 Режим доступа: https://www1.undp.org/content/dam/undp/documents/projects/KOS/00041050_SPARK%20Final%20Report%20DR%20_3_23%2003%202011.pdf

68)World Migration Report 2000. Режим доступа: https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2000_edited_0.pdf

69)World Migration Report 2010 – The Future of Migration: Building Capacities for Change. Режим доступа: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2010-future-migration-building-capacities-change>